

2. B. V.
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE, AC

DOMINO,
DN. FRIDERICO AVGVSTO,
PRINCIPE REGIO, ELECT. SAX. HEREDE,
ETC. ETC. ETC.

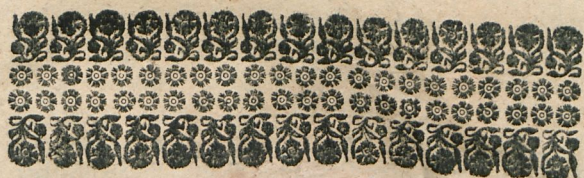
PARADOXA
MORALIA,

PRAESIDE
M. IO. ANDREA PLANERO,
ORD. PHIL. ADI. ET H. T. DECANO,
PVBLICE DEFENDET

GODOFREDVS VVVLFERVS,
PLAVIENSIS VARISCVS,
PHILOS. STVD.
IV KALENDAS IVLIAS,

ANNO CID IOCCII,
EODEMQUE ALTERO ACADEMIAE IVBILAEO.

VITEMBERGAE,
FORMIS IO. MICH. GODERITSCHIL

PRAEFATIO.

Vamuis prima fronte nihil uideatur
Philosophia morum facilius, tamen
paulum a carceribus progressus eos
incides in maeandros, unde haud fa-
cile egrediare. Quid enim, exempli
causa, doctrina de Principiis Morum difficilius re-
pertu? Quemadmodum in rebus aliis, difficultate
impeditis, ita et hic, quot capita, tot sensus. Neque
praesentis est instituti, nec parui uoluminis, excu-
tere ex instituto, quicquid uel in hoc, uel in alio ge-
nere, perplexitatum occurrat. Quapropter per-
pauca tantummodo de innumeris, eademque se-
lectissima, et quae nobis quidem intricatissima ui-
sa fuerint, decerpra admeriemur. Quandoqui-
dem uero nihil rerum humanarum sine DEI Nu-
mine recte suscipi, recte agi putamus, ipsius auxi-
lium ante omnia religiosissime inuocamus.

PARADOXON.

I.

ACTIONEM ESSE CAVSAM
VIRTVTIS, ET VIRTVTIEM
ACTIONIS.

Adem fere uirtutum, quae morum principia. Idque eo ipso, quod hi illarum principia. Causam quippe causae constat causam effecti esse. Sed primum nobis uidendum de causis uirtutis. Causa prima Deus est, a quo omne bonum. Est autem Deus causa uirtutem non infundens, sed uirtutis comparandae uim concedens. Ad actiones concurrit, et excitata facultate, atque ad actum mota, uirtutem ipsam largitur. Concurrit ergo intermedia, quam confert, uolendi potestate. Non tamen necessitate quadam concurrat: tolleretur enim libertas, atque adeo, non, quia homo uellet, sed, quia cogeretur, uirtutem acquireret: uerum libertate. Est enim Deus naturae conseruator, libertatemque seruat homini, et libere ad comparandum uirtutis habitum cum homine concurrat. Causa secunda diuisa est in principalem, et minus principalem. Principalis rursus in mediatam, et immediatam. Illa, eademque remotior, uoluntas est, quae est appetitus animae rationalis, cognitionem intellectus sequens:

quens: haec actio humana. Voluntas enim uti est fundamentum moris, sic uirtutis ipsius. Quemadmodum ergo nulla actio moralis, neque elicita, neque imperata, sine uoluntate est, sic neque uirtus moralis ulla. Virtus non ex actibus naturalibus, neque ex inuitis, nascitur, sed non, nisi ex moralibus. Tales autem non possunt esse sine uoluntate. Etenim actiones morales sunt actiones hominum saepe repetitae, a uoluntate libera per rationem practicam directae, respicientes legem, et rectam rationem. Iam non ex aliis, praeterquam ex eius generis actionibus, constat uirtus cognominis. Porro, sicut gemina uoluntatis facultas est: Voluntarium, et Liberum: sic totuplex causa mediata uirtutis. Illis quidem fundamentum moralitatis in actione morali innitur; hinc et in uirtute. Principia illa inadaequata si in actione deficiunt, actio non est moralis: hac uero absente abest uirtus. Exempli causa, si quis inuite, aut coacte, actiones liberalitatis exercet, actiones illae non sunt morales: si hoc, non etiam sunt causae uirtutis. Sin autem aliquis eas frequentat sponte, et libenter, tunc causae erunt. Idcirco uel exinde pater, uelut sine Voluntario, et Libero, nequeant actiones morales esse, ita nec posse esse sine illis uirtutem. Negata quippe causa negatur effectus. At enim, quid Voluntarium sit, quid Liberum, quae item munia, atque officia uoluntatis in Philosophia morum, erit inferius, nunc non est, exponendi locus. Iam causa uirtutis mediata, eademque proxima, est electio. Est omnis electio medium: idcirco et uirtutis. Virtutem enim medium esse constat, quo summum bonum comparatur. Est autem electio actus uoluntatis internus, quo media, fini con-

sequendo idonea, efficaciter appetuntur. Ceterum, si-
cuti uoluntas est causa immediata actionis moralis, ita
actio ipsa immediata uirtutis. Virtus nec infunditur,
uelut supra monitum, nec innascitur, sed acquiritur.
Concurfus Dei non sufficit, et testatur experientia, ab-
stinens a propriis actionibus, ac exercitiis, uirtute ca-
rere. Non item uoluntas sufficit, cum sit potentia. Fru-
stra autem potentia est, quae non in actum traducitur.
Iam Deus nihil facit frustra. Quocirca, praeter Deum,
atque uoluntatem, eiusdemque electionem, requiri-
tur et ipsa actio, a potentia profecta. Non tamen una
actio, sed saepius iterata. Tanquam enim omnis ha-
bitus, sic habitus uirtutis, crebris actionibus conciliatur.
Alii ita philosophantur: causam uirtutis remotissimam
esse morem, et consuetudinem. Quod quidem nos pro
falso ducimus. Nam consuetudo illa nihil est aliud, nisi
repetitio actuum: actus autem sunt causa proxima uir-
tutis. Praeterea honesta, id est, ad legis, et rectae ratio-
nis praescriptum exercita. Progrediamur hinc ad cau-
sas minus principes, quarum alia uniuersalis est, alia par-
ticularis. Vniuersalis causa est uis, atque influxus coe-
lestis. Astra, quemadmodum in inferiora omnia, ita in
uoluntatem hominis influunt: non quidem directe, sed
tamen indirecte, puta, afficiendo corpus, et disponen-
do temperamentum. Causas inter particulares quae-
dam internae sunt, aliae externae: ex internis propin-
qua alia, alia remota est. Propinqua est facultas animae
humanae, eademque partim superior, partim inferior.
Illa est intellectus practicus: haec est potentia animae
sensitiua, et uegetatiua. Ad sensitiuam pertinet facultas
cognoscens, appetens, locomouens: ad uegetatiuam fa-
cul-

cultas nutrix, auctrix, procreatrix. De quibus omnibus
fufius non est differendi hic locus. Vnum addendum,
cum his potentiis, earundemque facultatibus, uolunta-
tem concurrere, tanquam causam uniuersaliorem, ita,
ut ex potentia, quicum uoluntas concurrat, et ex ipsa
uoluntate, fiat una integra causa, a qua una eademque
numero actio proueniat. De causis particularibus re-
motis pariter dispiciendum. Harum una est *in uoie*, seu
bona corporis constitutio. Quamuis uirtus non sper-
nat corpora uilia, ac deformia, praesertim cum uirtutum
naturale saepius arte corrigatur, tamen et facilius do-
mum magnam, splendidamque, et libentius, magnus
hospes ingreditur, quam tugurium, casamue. Possunt
etiam rerum honestarum scintillae, quas in corpore ele-
ganti gerunt animi, facilius excitari, quam inferri. Be-
nigniore sane temperamento gaudens maiore prom-
ptitudine agere aptus natus est, quam illius expers.
Alia causa particularis remota est bona indoles, et na-
turalis igniculus uirtutis, in animo latitans. Quo illud
pertinet Q. Horatii, Carminum L. IV, Od. IV.

Fortes creantur fortibus, et bonis:

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus: nec imbellem feroces

Progenerant aquilae columbam.

Immo certum, et exploratum, non singulos modo ho-
mines ad certum genus uirtutis propendere, uerum in-
tegras etiam familias. Quotus quisque est, qui nesciat,
Augustae Domui Austriae propriam clementiae lau-
dem deberi? Quin etiam populos integros. Administri
Benhadad, Regis Syrorum: *Ecce, inquit, nunc audi-
uimus, quod Reges domus Israelis misericordes sint.* Atque
ut uel

ut uel unum Germanicae nationis exemplum adiungamus, quis nescit, Germanos fortes, candidos, fidos? Perinde ut uitia integris familiis, pariter et gentibus, sunt propria. Germani feruntur amantes potus: Galli perfidi, et libidinosi: Hispani superbi, et pigri: ut taceamus nationes reliquas, de quarum genio, ingenioque, alii ex instituto scripserunt. Breuiter adhuc causae particulares externae attingendae. Inter has primo est hominum bene agentium exemplum; secundo angelus, uoluntatem hominis ad bonum uerum inclinans; tertio daemon, inclinans ad apparens bonum; quarto praemium uirtutis, et poena uitii; quinto institutio, et educatio, quandoquidem, ut arbores insitione redduntur ingenuae, sic institutione animi hominum. At enim uero, postquam ex dictis constitit, actionem esse causam uirtutis, reliquum est, ut hoc ipsum inuertamus, uicissimque uirtutem causam actionis ponamus. Sciendum hic tum, quor modis actio considerari possit: tum, quae sit ratio summi boni. Actio moralis spectari potest, pariter ac debet, tam post, quam ante uirtutem. Illud si fit, est causa uirtutis; sin hoc, est uirtutis effectus, siue, quod eodem redit, uirtus est causa actionis. *Summum Bonum*, prout finit Aristoteles, est *functio animae rationalis, secundum uirtutem optimam, et perfectissimam, in uita perfecta.* L. I Eth. C. VII. Id est, est actio uirtutis, eiusdemque optimae, et perfectissimae. In summo enim, non in imo, est felicitas. *Huius* itaque actionis causa uirtus est. Virtus non modo ipsa ex actione enascitur, sed et actionem parit. Ex quo consequitur, actionem illam non esse ab habitu: hanc autem esse, adeoque habitualem dici posse. Beatitudinem cetero-

teroquin moralem esse actionem, sic demonstratur. Felicitas moralis in operatione animi collocanda est. Cum enim summo bono nihil sit melius, in meliore etiam hominis parte ponendum. Atqui pars illa est animus. Quicquid autem est in animo, illud aut est potentia, seu facultas ingenita; aut habitus, seu consuetudine parata, et diuturnitate firmata facultas; aut operatio, siue actus a naturali facultate elicitus. Sed duo priora ad operationem, tanquam ad finem, referuntur: at uero felicitas est prorsus atque omnino propter sese expetenda, nec tendit ad quicquam aliud. Proinde concludimus: Felicitatem in eximia aliqua animi operatione esse constituendam. Quicquid enim non est propter aliud, sed est ultimus terminus, ac finis, illud profecto est optimum, atque adeo summum bonum. Quod cum uirtute acquiratur, perspicuum tandem est, uirtutem esse causam actionis, quippe in qua actione felicitas summa consistit, quae nihil est aliud, quam actio, seu operatio uirtutis. Ceterum operatio uirtuti assignatur, non quidem, tanquam principaliter operanti: est enim operatio principaliter suppositi, nempe hominis: attamen tanquam medio, seu instrumento. Virtus instrumentum est uirtute praediti: ac instrumenti, et principalioris agentis, eadem causa finalis, idemque effectus datur.

B

PARA-

PARADOXON

II.

VOLUNTATEM NON ESSE
LIBERAM.

Quatuor hic loci cum primis praemonenda: primo, quid sit uoluntas; secundo, quae sint uoluntatis facultates; tertio, quomultipliciter libertas dicatur; quarto, quomultiplex uoluntatis sit libertas. Voluntas est appetitus animae rationalis, quo libere fertur in id, quod ratio bonum iudicauit, et auerfatur id, quod illa, tanquam malum, apprehendit. Facultates uoluntatis sunt duae: Voluntarium, et Liberum. Voluntarium est principium in agente intrinsecum, unde procedit actio secundum singulas suas circumstantias. Requiritur ergo duo ad uoluntarium: principium intrinsecum, et notitia singularum circumstantiarum. Primum itaque requiritur principium intrinsecum, hoc est, appetitus, a quo actio debet procedere. Hoc ipso uoluntarium distinguitur a Violento, siue ab Inuito per uolentiam. Violentum enim est principium externum, et extra agentem, ita, ut is, qui agit, uel patitur, plane nihil ad actionem conferat. Deinde requiritur exacta circumstantiarum singularum notitia, hoc est, singulorum eorum, quae actionem circumstant, eorum quidem, quae ad ipsam eius substantiam pertinent. Ab his enim actio substantialiter dependet. Voluntas enim non fertur, nisi in cognitum. Atque hoc nomine uo-

ne uoluntarium distinguitur ab Inuito per ignorantiam. Inuitum per ignorantiam est, quod est in agente, ignorante singulas circumstantias, quae ad actus substantiam pertinent. Actio inuita, siue oriatur ab Inuito per uolentiam, seu ab Inuito per ignorantiam, neque honesta, nec turpis appellari potest. Non enim est uoluntaria, adeoque nec moralis. Actio enim moralis omnis est uoluntaria. Voluntas fundamentum moris, causaque principalis. Sublata autem causa tollitur effectus. Amplius intelligitur, actionem inuitam non obligare, nec imputari posse, et neque praemium, neque poenam promereri. Haec enim cuncta sunt actionis moralis effecta. Rursum: Sublata causa tollitur effectus. Siquid proinde mali ab Inuito proficitur, uel condonandum erit ignorantiae, uel adscribendum ei, qui cogit; minime autem agenti. Pertinet huc exemplum Iacobi, Leae concumbentis: pertinet huc, si quis contra uoluntatem tuam utatur manu tua ad percutiendum alterum; item, si qua uirgo honesta ab impuro homine ui comprimatur. Obiter addimus, uoluntarium esse duplex: proprium, et improprium. Proprium est, quod cognoscit circumstantias in actu signato, ita ut ratio discernat rationes singularum. Estque idem illud uel perfectum, uel imperfectum. Illud est in hominibus confirmati iudicii, quorum est nosse singula, quae actum circumstant: hoc uero est in pueris, et iis, quorum iudicium aetate, et usu nondum roboratum est, qui que adeo destituuntur cognitione debitae circumstantiarum. Voluntarium improprium, siue analogum, et per similitudinem, est principium in agente intrinsecum, unde actio procedit secundum ap-

petitum sensitivum, et cognitionem sensualem. Dicitur alio nomine Spontaneum, daturque in brutis. Haec enim etiam agunt ex principio intrinseco, sed quod est appetitus sensitivus, non rationalis: item secundum cognitionem, sed sensualem, non intellectualem. Datur quidem cognitio circumstantiarum, sed non exacta, adeoque nec datur voluntarium proprium, nec actio moralis. Nam principium intrinsecum, et cognitio circumstantiarum, non sufficiunt. Esto exemplum. Canis, oblatam videns offam, ab interno principio ad eam hauriendam impellitur. Eiusdem item liquoris novit circumstantias, quod sit dulcis, sapidus, salubris: atque ita finem in actu exercito percipit, quatenus ipsum movens cognoscit, puta bonitatem obiecti, qua movetur ad offam appetendam. Idem habendum de pecore, pastum ducto. Ad Liberum accedimus, quod est facultas, qua agens voluntarium, praesentibus, positisque omnibus ad agendum requisitis, potest agere, et non agere; hoc, aut illud; hoc, aut illo modo, tempore, et loco agere. Si malis: est indifferentia ad utrumque oppositorum. Aut: est agendi indifferentia. Secundum nonnullos alios: est, quod propter principium intrinsecum, (id est, liberum arbitrium;) potest non esse. Quanquam haec descriptio potius effectum Liberi, puta, actionem liberam, quam ipsum Liberum, describit. Nam Liberum est proximum, et immediatum principium actionis humanae, siue voluntariae, et liberae. Sine hoc principio actio hominis iterum, perinde ut sine voluntario, non est moralis, adeoque nec bona, nec mala. Namque ad omnem actionem moralem necessarium est, ut sit voluntaria, aequae ac libera. Et voluntas ipsa nil est aliud, quam potentia in
agen.

agendo libera. Iam, quot modis Libertas dicatur, quae-
ritur. Trifariam potissimum dicitur. Primo enim Li-
bertas datur, quae appellatur Libertas a subiectione,
a iure, ab obligatione. Est autem Libertas ea, qua
quis legibus est solutus. Haec ne quidem datur in ange-
lis sanctis, nedum in homine. Secus homo non teneretur
legibus. Absurdum dictu! Deinde Libertas datur
a coactione. Libertas a coactione est, qua aliquid
a ui, et principio externo non cogitur. Siue: qua aliquid
ratione principii externi, a quo non cogitur, libere agit.
Siue: qua aliquid sine ui, et coactione agit. Patetque
Libertas illa amplissime. Nam in Deum, Angelos, ho-
mines cadit. Hi enim omnes sponte, ac libere agunt.
Quin etiam bruta in eius partem Libertatis ueniunt.
Haec ipsa dici possunt agere libere, quoties per inclina-
tionem naturalem aliquid agunt. Sed coactio non, ni
entibus dependentibus, iisdemque non minus natura-
libus, quam liberis competit, quotiescunque in actioni-
bus suis impediuntur. Coactio ceteroquin sumitur uel
negatiue, uel positiue. Negatiue, pro impedimento e-
ius, ad quod aliquid secundum naturam suam proclive
est, i. e. pro impeditioe actus. Ut si lapidi descensuro
columna, aut aliud quidpiam, supponatur. Positiue,
pro impulsione ad actum, inclinationi naturali contra-
rium. Exempli gratia, si lapis sursum eleuetur, siue ad
adscensum, naturae suae contrarium, impellatur. Simili-
ter homo cogitur negatiue, si, obstructo ore, loqui ne-
queat: positiue, si agatur in crucem. Denique Liber-
tas datur a necessitate, qua aliquid propter principium
internum libere agit. Quae quidem necessitas duplex
est: Contrarietatis, et Contradictionis. Libertas Con-

trarietatis est indifferentia ad utrumque oppositorum ;
seu : est Libertas ad agendum hoc, uel illud ; hoc, uel alio modo ; hoc, uel alio loco, tempore. Dicitur item Libertas Specificationis, quia non est determinata ad unum obiectum, actum, modum, tempus, locum ; sed uersatur circa plura obiecta, speciesque plures actuum, modorum, locorum, temporum. Ex causa, Libertas Specificationis est, qua aliquis uersari potest circa studium Theologiae, Iurisprudentiae, et Medicinae ; quae sunt obiecta specie diuersa. Libertas Specificationis est, qua potes unum, eundemque hominem amare, et odisse : qui duo sunt actus diuersi unius eiusdemque obiecti. Consimiles actus erant : amare Dauidem, eidem despondere filiam, eiusdem illius caedem moliri, in Saule, rege Israelitarum. Libertas Specificationis est, qua aliquis potest circa unum, idemque obiectum, actumne, bene, uel male, hoc, aut illo loco, et tempore uersari. Rem uniuersam uno exemplo comprehendamus. Est in potestate hominis de hoc, aut alio argumento uerba facere : deinde de una, eademque re, aut homine, bene, uel male loqui : porro de una, eademque materia, aut cum uno, eodemque homine, loqui in hoc, aut alio spatio : denique hoc, aut alio temporis momento. Ceterum nomine oppositorum non tantum opposita pugnantia, sed etiam disparata, seu opposita sine pugna, intelligi oportet, sicuti id exemplis, modo adductis, patere potuit. Itaque obiecta huius Libertatis non tantum sunt bonum, et malum, contraria obiecta, quorum utrumque homo potest aut prosequi, aut fugere ; sed etiam hoc, et illud bonum, hoc, et illud malum : non modo uirtus, et uitium ; uerum etiam haec,
aut

aut illa uirtus; hoc, aut illud uitium. Libertas Contradictionis est indifferentia ad agendum, et non agendum; siue: ad actum exercendum, et non exercendum. Hinc etiam alio nomine Libertas exercitii dicitur. Quippe circa ipsum actus exercitium occupatur. Verbo: est, cum, obiecto uno proposito, uoluntas potest uelle, et non uelle; agere, et non agere; amare, et non amare; eligere, et non eligere. Est, ubi uoluntas est determinata ad unum specie obiectum; item ad unum actum, modum, tempus, locum. Exempli causa, Libertas Contradictionis, est, qua uoluntas uersatur circa bellum. Adest hic unicum obiectum, ad quod uoluntas determinata est. Adest etiam unus actus. Sunt quidem duo, sed contradictorii. Quapropter uoluntas circa bellum Libertate contradictionis uersatur. Sunt autem actus illi: bellum appetere, et non appetere. Adest amplius unus modus. Potest res bene, et non bene geri, bellum feliciter, et inauspicato finiri. Adest porro unum tempus. Potest hoc anno geri, aut componi, et non. Ad ultimum unus locus. Potest in hac regione geri, aut in alia; in hac urbe, et non in hac urbe Iopiri. Haec, et similia omnia, sunt contradictoria, et supponunt primum principium: *Impossibile est idem simul esse, et non esse.* His nunciam praemonitis, quae initio dixeramus praemonenda esse, ad causae ipsius acropolin proferimus pedem. Videndum itaque nobis, cur, quae ueritate, uoluntas non fit libera. Non est libera, nec dici potest, primo Libertate ab obligatione. Haec Libertas non cadit in uoluntatem, in eam quidem, quae dependens est, et lege tenetur. Solius Dei immortalis haec est Libertas. Contra homo neque est a lege, neque item propterea a culpa, ac poena, liber. Secundo uolun-

uoluntas non est libera a coactione. Falsum est, uulgo
quod dici solet, uoluntatem non posse cogi. Cogitur sa-
ne saepius. Cogitur autem cum qua actus imperatos,
tum etiam, quod uulgus tamen inficiatur, qua actus eli-
citos. Cogiturque, qua actus imperatos, et positue, et
negatiue. Coactio negatiua est, quae prohibet aliquem
uoluntatis actum: positua, quae actum illi aliquem ob-
trudit. Iam uoluntas in actibus imperatis cogi potest u-
trouis modo. Negatiue, quando contra internum impe-
tum, per externum agens, ab actu aliquo prohibetur.
Potest enim facultas inferior contra uoluntatem homi-
nis detineri, aut impediri ab externa causa, ne opere-
tur, ut si manum alterius, iam iam in te inuolaturam,
cohibeas, ne percutiat. Positiue, si ab externo agente
obtrudatur ipsi aliquis actus, ut si, manu alterius re-
nitentis uolenter arrepta, ferias aliquem. Pos-
sunt enim membra, in quibus est facultas inferior,
et in quae deriuari potest motus ab imperio uoluntatis,
recipere aliquem motum ab agente externo, contra im-
petum internum uoluntatis. Ergo quanquam uolun-
tas, ratione principii externi, non est libera, tamen ratio-
ne sui est libera. Verbo: membrum corporis, uolunta-
te nolente, potest cogi, ad intermittendum motum
suum, aut ad recipiendum motum alienum, ab agente
externo. Cogitur uero etiam uoluntas qua actus elici-
tos: cum tamen ita cogitur, cogitur simul qua actus im-
peratos. Ceterum non semper, ubi qua imperatos co-
gitur, cogitur pariter qua elicitos. Potest actus impera-
tus esse coactus, ut internus animi motus cogi non pos-
sit. Nec enim aliquis cogi potest, ut uelit aliquid inui-
tus. Sic enim uellet, quod non uellet: uellet quicquam,
aeque

aeque ac non uellet. Attamen, uice conuersa, quando uoluntas secundum actus elicitos cogitur, cogitur simul quoad imperatos. Nam minus probabile est, cogi actus elicitos, quam imperatos. Posita autem coactione actuum elicitorum, tanquam eo, quod est minus ueri simile, consequitur, multo magis cogi posse actus imperatos, quippe quod est magis probabile. Quomodo uero accidat, ut eliciti actus cogantur, paulo enucleatius explicandum. Vulgus quidem reclamatione, negatque, actum ullum elicitem cogi posse, neque positue, neque negatiue. Non positue, quoniam omnis actus uoluntatis elicitem eliciatur ab ipsa uoluntate, adeoque non cogatur uiolente a principio externo. Ac de naturali quidem coactione positua, seu ea, quae fiat ui naturae, nemo, opinamur, dubitat: ceterum, an non uoluntas cogi possit supernaturaliter a Deo, ac per potentiam absolutam, in eo DD. Scholastici, quanquam infulse, ac praeter rem, disputant. Non etiam negatiue, propterea quia nullum agens externum naturale impedire possit uoluntatem, quo minus actum suum exerceat. Dum agens naturale diximus, iterum Scholasticos quosdam Doctores notamus, qui uoluntatem a principio supernaturali, puta, Deo, concursum suum subtrahente, cogi posse dictitant: rursus, ut arbitramur, inepte. Vtroque enim modo Deus naturam rerum mutaret, et Libertatem uoluntati prorsus subtraheret: id quod est contra naturam uoluntatis, quae dicitur esse essentialiter libera. Quod si Libertas a uoluntate realiter separari posset, uoluntas ne quidem uoluntas esset, perinde ut homo sine ratione non potest esse homo. Sed ad rem reuertimur, exposituri, qui tamen accidat,

C

ut uo-

ut uoluntas, qua actus elicitos, nihilominus possit cogi. Distingue hic actiones coactas, uoluntarias, et medias, seu mixtas. Quarum ultimae quidem sunt eae, quas edit aliquis nolens uolens, et aegre, molesteque. Exempli causa, si quis digitum porrigat, chirurgus refecandum: si quis numeret pecuniam latronibus, ne ab iis occidatur. Cuiusmodi actiones tamen et si difficulter fiunt, et cunctanter, tamen sunt magis uoluntariae, quam coactae. Namque animus resistens, et alternis motibus fluctuans, tandem ultro propendit in illam partem, quam meliorem putat. Adest hic igitur actus non modo imperatus, sed etiam elicitus: ceterum uterque inuitus. Uterque uim patitur, et prius quidem elicitus. Quod si iam ille uim admittit, quanto magis imperatus? Atque ille sane uim sustinet, saltem difficulter. Atque hinc lumen mutuatur illa Ictorum regula: *Coacta uoluntas est etiam uoluntas*. Ceterum huc etiam pertinet, cum Philosophi distinguunt inter coactionem simpliciter, seu absolute, et secundum quid talem. Dicunt adeo, coactione simpliciter dicta uoluntatem cogi non posse: attamen tali secundum quid. Atque id quidem euenire in actionibus mixtis, iisdemque siue imperatis, siue elicitis. Illasque porro cogi posse cum positivae, ut si latroni des pecuniam; tum negatiuae, ut si te patiaris potius capi ab hoste, quam interfici. Iam actiones elicitas esse, e. g. uelle, et eligere damnum pecuniae, aut Libertatis. Has uero actiones aliquo modo uolentas esse, probatur ex eo, quod, licet tale damnum appetatur, tanquam remedium mortis, tamen simul illi damno propensio uoluntatis repugnet, tanquam rei per se malae. Res tandem huc redit.

dit. Qui patrat quidpiam uoluntate coacta, is illu d'uult reuera. Vtut enim principium adlit externum, concurrat tamen pariter internum. Ceterum uoluntas uult non absolute, ac simpliter, uerum tantummodo secundum quid. Alii distinguunt cogi in proprie, et improprie acceptum: quae res eodem recidit. Cogi proprie dici aiunt illud, quod aliquid agat, aut patiat, iuxta impetum uolentiae externae, quam renitendo superare nequeat. Talem coactionē cadere ex causa in manum, ab homine robustiore uel compressam, uel agitatam. Contra autem coactionem talem non cadere in uoluntatem uere liberam: eiusque rei argumento esse, quod e.g. multi ne grauiissimis quidem tormentis eo adigi potuerint, ut uellent arcana patefacere, uel religionem euiurare. Denique alii ipsum uiolentum distinguunt, et quidem in simpliciter, et secundum quid tale. Est autem uiolentum simpliciter, seu absolute tale, cuius principium est externum, ita quidem, ut, qui cogitur, nil ad actionem conferat, sed ea potius propensione ipsius aduerferet: ut si quis in carcerem, aut ad supplicium, uirapiatur. Violentum secundum quid est, quando illud, quod patitur, non nihil ad actionem confert. Exempli causa, si latronibus repraesentes pecuniam, non hoc uiolentum, coactumue est simpliciter, uerum secundum quid. Quanquam enim principium huius actionis externum est, eo quod latro, minitando mortem, ad id faciendum te adigat, tamen accedit insuper principium internum. Eius autem, quod absolute uiolentum est, principium integrum debet externum esse, hoc est, sic externum, ut non interueniat simul principium internum. Quod si enim hoc accedit, iam illud, quod uim

patitur, aliquid confert. In eo quippe, qui latronum immanitate se liberare cupit, uirtus est, qua mouetur manus ad exhibendam ipsis pecuniam. Intuitu igitur huius uirtutis actio, latronibus numos offerens, uiolenta haud est: est tamen alio modo simul uiolenta, quatenus scilicet contra uoluntatem suam, suamque animi propensionem, quispiam id facit, nunquam facturus, nisi uis externa, periculumque mortis, praesto esset. Verbo: actio ea est uiolenta non absolute, sed secundum quid. Demum coactionem actuum elicitorum hoc argumento, ex regulis acutissimi Danielis Stalii petito, propugnamus.

Quicquid repugnat propensioni alicuius, id aliquo modo uiolentum est.

Sed aliqui actus eliciti uoluntatis repugnant eius propensioni.

Ergo ii sunt aliquo modo uiolenti.

Assumptio sibi constat. Velle enim, et eligere, sunt actus utique uoluntatis eliciti. Atqui in exemplis, modo adductis, non solum iacturam pecuniae facit quispiam, et hostium potestati se dedit, sed utrumque etiam uult, et eligit, prae morte, alioquin oppetenda: atque ita quidem uult, ac eligit utrumque, ut id simul aduerferet inclinationi uoluntatis suae. Vbi illud etiamnum sciendum, quod remedium uitae, exempli causa captiuitas, aut pecuniae iactura, quam uult, et eligit aliquis, propter malum maius effugiendum, bifariam spectari possit: primo, ut est utilis ad euitandam mortem, malumue aliud maius: deinde, ut in se est malum, molestumque. Priori modo appetitur: posteriore autem displicet, eiusdemque electio inclinationi uoluntatis repugnat. Pauca ad-

ca adhuc monenda restant de eo, numnamne uoluntas pariter non sit libera libertate a necessitate. Non defunt, qui et hoc ipsum affirmant, uerum tantummodo in actionibus imperatis. Saepe enim uoluntas non potest non agere beneficio potentiarum subiectarum. Saepe etiam cogitur impedimento extrinseco, seu ui extrinsecus allata. Praeterea toties agit necessario, quoties sese ad agendum determinat, et quasi restringit. Hac quippe determinatione uoluntas limitatur, ipsiusque Libertati limes, terminusque ponitur. Praesidium est in hoc fundamento: *Omne id, quod est, quando est, necesse est esse.* Ergo et uoluntas, dum agit, posita hac hypothese, quod agat, necesse est, ut agat. Praecipue hic est controuersia de actionibus elicitis, quas, quod quidem nos sciamus, omnes negant, non esse liberas a necessitate. Sed enim uero, praeterquam quod uoluntas, in actu constituta, eo ipso, quod extrinsece necessario operatur, etiam necessario actiones elicitas, a quibus externae uix seiungi queunt, exercent, patet praeterea contrarium ex cognitione uoluntatis saepe impedita. Saepe enim illa per profundiore[m] somnum, aut apoplexiam, inhibetur. At enim uero uoluntas, quae quidem constans est Philosophorum opinio, non fertur, nisi in obiectum cognitum. Summatim ut dicamus, utraeque uoluntatis actiones, elicitae, perinde ac imperatae, siue coniunctae utraeque sint, siue solae adsint elicitae, semper, et in perpetuum, dum eduntur, et exercentur, non possunt non fieri, id est, fiunt necessario. Ergo uoluntas eas illo modo edit necessario, et non libere, eoque pacto adeo uoluntas non est libera. Vnum addimus; uoluntatem ratione obiecti generalis non esse

liberam. Necessario fertur in bonum generale, licet non in particulare. Circa hoc etenim retinet Libertatem suam. Potest appetere hoc bonum, et non appetere: potest appetere hoc, uel illud bonum particulare: hoc prae alio: hoc, uel illo modo, loco, tempore. Demum uero illud monendum, in parte negatae libertatis a coactione, iuxta et a necessitate, ubi uis fere locum essa distinctioni inter Libertatem ipsam, et usum Libertatis. Vfus licet Libertatis aliquando tollatur in uoluntate, Libertas tamen ipsa nunquam tollitur.

PARADOXON

III.

APPETITVM FERRI IN INCOGNITVM.

Vulgus: *Appetitum non ferri in incognitum.* Sigillatim, quod attinet ad Appetitum rationalem; *Voluntatem non esse incogniti.* Item: *Nihil esse uoluitum, nisi quod ante sit cognitum.* Ignori nullam esse cupiditatem. Neque id sine causa. Omnia enim bonum appetunt. Appetibilitas necessarium bonitatis est consequens. Quidnam autem bonum sit, uoluntas nescit. Coeca est: per se nihil cognoscit: omni cognitione caret. Debet ergo illustrari a potentia cognoscente, et quidem ab intellectu, qui obiectum, eiusque circumstantias ipsi reddat familiares, quo possit idem illud appetere, quo possit circa illud actus suos exercere. Illud ergo,

ergo cognitum demum uel appetit, et prosequitur; uel fugit, et auersatur. Contra ea nec diligimus, nec odio habemus incognitum. Qui illud appetere, uel fugere possimus, quod utrum sit, nec ne, utrum bonum, an malum, ignoremus? Non entis nulla attributa. Ex causa, potesne appetere, aut quaerere thesaurum, nisi scias esse? Infanus foret labor. Potesne appetere, quod, sitne naturae tuae conueniens, an non, haud scias? Equum emens non aliter, quam, ut bonum, emis. Accedit, quod intellectus sit principium actionum humanarum, atque adeo etiam uolitionis, et auersationis. Posito autem intellectu in actu cognitionis, ponitur cognitio. Iam ante actum uoluntatis intellectus ponitur in actu cognitionis. Ergo tunc etiam ponitur ipsa cognitio. Si itaque cognitio semper praecedat actum uoluntatis, uoluntas semper fertur in obiectum cognitum. Verum autem est prius: ergo et posterius. At enim uero, quicquid huius rei sit, ingeminamus paradoxon: *Appetitum ferri in incognitum*. Primo autem id uerum est de Appetitu naturali. Appetitus quippe accipitur nunc proprie, pro potentia uiuentium, et quidem, cognoscendi ui pollentium; cuiusmodi Appetitus est duplex: Sensitiuus, et Rationalis: mox pro inclinatione naturali. Ad hanc non requiri cognitionem, indubium est. Appetitus enim naturalis est ille, quo materia appetit formam, quae neque materiae, neque alius cuiusquam rei, notitiam habet. Ita lapis, qui omni ui cognoscendi destituitur, in loco superiore detentus, naturalem habet appetitum ad motum deorsum. Ita planta, quando protrudit flores, habet finem sibi propositum. Omnia enim propter finem agunt. Quicquid autem

tem agit propter finem, id ipsum finem debet cognoscere. Qui enim aliquid propter id, quod obscurum, et ignotum est, posset operari? Certum est, plantas, et arbores, propter finem agere. Nec enim frustra flores parturiunt, sed hoc fine, ut olim fructus ferant, ac procreent. Agunt ergo propter finem, eundemque cognitum. Sed haec cognitio est ἀναλόγως ita dicta. Nam Appetitus iste, qui mineralibus, ut et uegetabilibus tribuitur, est Appetitus minus proprie dictus. Qualis autem Appetitus, talis cognitio. Deinde id uerum est de Appetitu sensitiuo, qui cognitionem sensualem sequitur. Et hic fertur in incognitum! Quoties bruta appetunt, et deuorant, quae nocent? quoties pecora, pecudesque, herbas depascunt, afferentes exitium? quoties oues, gramina comedentes putrida, uitium contrahunt, et mortem cateruatim oppetunt? quoties insecta domestica, muscae, mures, glires, cum esca uenenum hauriunt, intereuntque? Denique uerum et id est de ipso Appetitu rationali. Nam primo *uoluntas est impossibile*, auctore Aristotele, III Eth. C. II, Impossibilia uero sunt non-entia. Non entis nulla scientia, nulla cognitio.

Si uoluntas est impossibile, uoluntas
fertur in incognitum,

Atqui est impossibile.

Ergo fertur in incognitum.

Deinde,

Scientia rei ignotae aut cognita nobis est,
aut incognita.

At uero cognita nobis dici non potest: adest enim
a nc-

a nobis, et ob id uersus eam appetitu mouemur desiderii.

Igitur est incognita : atque ita relinquitur iterum illud, quod principio dixeramus: *Dari appetitum incogniti.*

Denique.

Si actum, consiliumue intellectus, praecedit imperium uoluntatis, uoluntas fertur in incognitum. Nam consilium illud est incognitum. Secus daretur in infinitum progressio.

Iam autem actum intellectus antecedit imperium uoluntatis. Namque intellectus ipse mouetur a uoluntate ad actus suos Theoreticos edendos, aut non edendos.

Quapropter uoluntas fertur in incognitum.

PARADOXON

IV.

VOLUNTATEM APPETERE

MALVM.

Appetibilitas necessarium est boni consequens: omniaque bonum appetunt. Id si uerum, uerum erit et hoc: uoluntatem, aut ea, quae uoluntatem habent, bonum, et nihil aliud, nisi bonum, appetere. Aristoteles, V Metaph. C. II, et II Physic. C. III,

D

inquit:

inquit: *Appetitus non fertur, nisi in bonum. Appetitus non est, nisi boni*: haec regula a Vasquetio inter principia nobiscum nata numeratur. Vnde peruulgatum illud DD. Scholasticorum axioma: *Nemo intendens ad malum operatur*. Ratio est, quia nil, nisi bonum, est conueniens uoluntati, adeoque solum etiam bonum, tanquam ei conueniens, eandem mouere, et allicere potest. Contra malum nullam habet in sese rationem, quamobrem appetatur. Quod si ergo nulla datur causa, cur appetatur, erit fugiendum. Si tamen fugiendum, quonam modo dici potest appeti? Appetitus nihil est aliud, quam rei appetentis ad aliam inclinatio. Nihil uero inclinatur, nisi ad aliquid sibi simile, et conueniens. Hoc autem est, et dicitur bonum. Porro, omne agens mouetur a fine: omnia propter finem agunt. *Finis autem rationem boni habet*, inquit Aristoteles, I Metaph. C. XII, et VII Phys. Text. XXIII. Idem ille: *Omnis*, inquit, *finis est bonum quid*. I Eth. C. I, et VII; II Phys. C. II, et III; I Polit. C. II; V Metaph. C. II, et alibi. Amplius. Potentia nulla fertur, nisi in suum obiectum. Est autem bonum obiectum appetitus, sicut uerum est obiectum intellectus. Iam omnis appetitus ad bonum tendit, id est, ad conueniens. Ita planta pluuiam appetit: ita cuius animanti datus est appetitus salutis, et conseruationis suae. Rursus. Non diligimus, nisi cognita. At, quicquid intellectus directe intelligit, illud ens est. Ens enim, qua cognitionem directam, est adaequatum intellectus obiectum. Quod autem ens est, id eo ipso, quod ens est, bonum est. Bonum enim est affectio entis, una sane, atque eadem res cum ipso ente. Ergo intellectus tantummodo id intelligit, et uoluntas id solummodo appetit, ac
uult,

uult, quod bonum est. Quicquid sit, antea dictum repetimus: *Voluntatem malum appetere*. Non tamen trita, et proletaria argumenta repetimus. Exempli causa.

Si multi sibi ipsis mortem consciscunt, si multi sectantur uoluptates turpes, si multi aliorum damno ditescunt, produnt patriam, a religione deficiunt, furta committunt, uitia quaeuis alia, sceleraque patrant; consequitur, uoluntatem malum appetere.

Atqui uerum Antecedens.

Quare et Consequens.

Facilis enim est ad haec responsio, potestque negari propositio, cum haec talia perpetrantibus non mala, sed bona uideantur. Distingui tamen hic conuenit inter obiecti materiale, et formale, siue, inter rem ipsam, et inter rationem, qua quidpiam appetitur, uel reiicitur; it. inter bonum, et malum, materialiter, et formaliter spectatum; it. inter bonum honestum, utile, et iucundum. Si non destinatur bonum honestum, destinatur certe utile, aut dulce; si non uerum, certe apparens. Similiter, si peragitur malum, non peragitur, et fit, qua malum, siue sub ratione mali, sed qua bonum, siue sub ratione boni, puta, quatenus lucrum, aut uoluptatem affert. Semper hic ratio boni interuenit. Vt multa uidentur esse mala, quae tamen in se sunt bona: ita multa bona, quae reuera mala. Quin potius alia commemoramus. Praemonemus autem, loqui nos de malo cum culpa, tum poenae. Nec enim homo modo uitium colit, sed quoque damnum, et incommodum appetit. Exemplo nauta est, dum, in periculo naufragii faciendi

uersans, nauim mercimoniis exonerat : exemplo is, qui, uitae redimendae gratia, pecunias latroni siue exfoluit, siue promittit : exemplo fuit Dauid, Rex, qui ex tribus malis poenae propositis pestem elegit, II. Sam. XXIII. Iactura mercium, iactura numorum, iactura uitae subiectorum, sane mala est ; neque apparet, sed uere. Ac licet iactura eadem non absolute, sed comparate, contemplatione maioris mali euitandi, sit bona, sufficit tamen, quod uere sit mala. Reuera enim damnum, reuera infortunium est. Nam malum, cum alio malo, uere tali, comparatum, non euadit bonum. Est enim haec propria comparatio, et ea, qua utrumque extremorum de tertio comparationis participat. Minus malum est (neque id diffitemur) propterea tamen non bonum. Magis, et minus, quis nescit non mutare speciem? Ac proinde sciri potest, quid habendum uideatur de uerbo Aristoteles. *Ἐν ἀγαθῷ λόγῳ γίνεται τὸ ἐλαττον καὶ πρὸς τὸ μείζον.* *Minus malum, si ad maius bonum comparetur, boni locum obtinet.* Aristot. Nicomach. V, C. VII. Sed in uiam reuertimur, daturi argumenta asseri nostri. Vnum nobis nascitur ex uoluntatis Libertate, eademque contrarietatis. Vi huius uoluntas uersatur uel circa contraria, uel circa disparata. Iam obiecta contraria uoluntatis non sunt alia, praerquam bonum, et malum. Disparata autem sunt : hoc, et illud bonum ; hoc, et illud malum. Circa utriusque generis obiecta uoluntas hominis occupatur, non item uel Dei, uel genii boni, aut mali. Hoc ipso enim uoluntas humana a diuina, pariter ac angelica uoluntate distinguitur. Obiectum enim uoluntatis diuinae, ut et angelicae, in bonitate confirmatae, tantum est bonum ; geniorum autem

tem defectorum tantum malum. Quamuis uero Dei, angelorumque uoluntas determinetur uel tantum ad bonum, uel tantum ad malum, tamen propterea Libertate contrarietatis non excidit. Datur enim hoc, istud, illud bonum: hoc, istud, illud malum. Atqui haec disparata sunt. Circa haec eadem Libertas contrarietatis, uniuerse spectata, non minus, quam circa contraria, uerfatur: sed tamen Libertas diuina, et angelica, tantummodo, prout iam audiuius, circa disparata. Contra sola hominis uoluntas ad bonum, perinde ac malum, est indifferens; it. ad hoc, istud, illud bonum; ad hoc, istud, illud malum. Inquies: uoluntas, cum fertur in malum, non fertur in malum, ut malum, sed, ut bonum; etsi non honestum, tamen utile, uel iucundum. Malum igitur illud non est malum, sed bonum, licet non uerum, sed apparens. Ergo, dum uoluntas in ipsum malum fertur, fertur in bonum; dum ruit in malum uerum, fertur in bonum apparens. Absurde. Si uoluntas, cum in malum fertur, fertur tantummodo in bonum apparens, malum hoc erit non malum. Si hoc, uoluntas pro materia subiecta non habebit contraria. Habebit enim solummodo disparata. Nam bonum apparens, ratione agentis, perinde est bonum, ac bonum uere bonum. Si hoc, non dabitur alia Libertas contrarietatis, quam quae est circa disparata. Si hoc, eo ipso uoluntas humana nihil omnino differet a uoluntate diuina, angelicaque. Non item, nisi infulse, dixeris, uoluntatem hominis in bono, et malo occupari. Malum enim, quemadmodum tu quidem accipis, non est malum, sed bonum. Cur itaque ais, cur plerique omnes aiunt DD. morum; uoluntatem nostram circa bonum,

malumque occupari? Idem nobis uideris, uidentur dicere: uoluntas uersatur circa bonum, et malum. Argumentamur.

Si uoluntas non potest appetere malum, ut malum, uoluntas natura non erit libera Libertate contrarietatis.

Sed Consequens est absurdum.

Quare et Prius.

Ex dictis ceteroquin colligitur, errare et eos, qui statuunt, bonum, et malum, pertinere ad eandem appetendi facultatem, sed tamen non ad eundem eiusdem facultatis actum; sed partim ad actum prosecutionis, partim ad auersationis. Iam enim, opinamur, euictum est, non modo bonum, uerum etiam malum, ad prosecutionem pertinere. Aliud argumentum nobis suppetit, idemque illud oppositorum locus suppeditat. Summa est.

Si oppositorum est eadem potentia, seu facultas, uoluntas erit et boni, et mali. Nam appetitus omnis est potentia quaedam: hinc et uoluntas, quippe nobilissima inter species appetitus: est enim appetitus rationalis.

Atqui uerum Antecedens, e. g. uisus est albi, et nigri.

Ergo etiam Consequens.

PARA-

PARADOXON

V.

VOLUNTATEM NON ESSE
MEDIORVM.

Oppositum *Paradoxo* huic uidetur hoc axioma: *qui uult finem, uult media.* Nam sine mediis necessariis finis obtineri nequit. Media enim sunt causa finis. Iam, sublata causa, tollitur effectus. Si quis igitur sine potiri cupit, necesse est, utatur mediis. Si quis multarum rerum scientiam comparare uelit, oportet, ut diligenter legat, scribat, audiat: si quis Salutem aeternam uelit consequi, opus est, ut Verbum Dei audiat, ut credat, ut utatur Sacramentis. Haec talia enim mediis rationem habent, et tamen uoluntati, illa uolenti, tribuuntur. Sed sciendum tamen, uoluntatem nunc generaliter sumi, mox specialiter. Generaliter capitur, quando *omnino* designat, promiscue cum finem, tum media respicientem. Specialiter autem sumitur, quando electioni contradistinguitur. Hoc pacto uti ab electione diuersa est, ita distincte, exclusis mediis, in finem tendit. Atque ea significatio est in *Paradoxo*. Porro elicitu uoluntatis actio est duplex: Volitio, quae circa bonum est, et Nolitio, quae circa malum. Actio circa bonum aut est circa finem mediorum, aut circa media ipsa. Illa dicitur Volitio: haec Electio. Illa rursus diuisa est, et triplex ponitur: Volitio, sensu maxime speciali, Fruitio, et Intentio; haec pariter totuplex: Electio, notione itidem

dem specialissima; Consensus, et Vfus. Siue iam uoluntas, et quidem ea, quae circa bonum occupatur (id est, siue facultas, siue actus appetendi bonum) accipiaturlate, siue stricte, tunc est non modo finis, uerum etiam mediorum: fin autem strictissime intelligatur, tantummodo est finis. Atque adeo, ea significandi uis, uerum est hoc:

Voluntatem non esse mediorum.

PARADOXON

VI.

INTELLECTVM, ET VOLVNTATEM, ESSE MOVENS, ET MOTVM.

INde ab intellectu exordiamur. Licet uoluntas sit fundamentum moris, nec ulla actio, nisi uoluntaria, censeatur moralis, et aut honesta, aut turpis; et uel laudis, uel uituperii capax; item uel praemio, uel poena digna: tamen nihilominus nonnullae etiam ipsius intellectus in doctrina morum partes sunt. Est quidem intellectus non causa talium actionum principalis, quod decus sola uoluntas sibi uindicat: est tamen causa ministra, et quidem prima, quia nobilissima animae humanae potentia est, aut potius conditio sine qua non. Si omnino est causa, est potius causa impellens uoluntatis, tanquam causae agentis, actusque morales producentis, quam ipsa causa quaedam agens, actusque morales: producens. Est enim potentia cognos-

gnoscens, actusque speculatiuus, non Practicos, edens.
Quod ut paulo constet luculentius, poreatue, explican-
dum uidetur, quid sit intellectus, et quoruplex, quae item
eius hic officia. Intellectus est facultas cognoscens a-
nimae rationalis. Estque speculatiuus alius, alius pra-
cticus. Ille sic cognoscit res, ut solam earum ueritatem
contempletur, citra habitudinem ad operationes insti-
tuendas: hic autem in cognitione illa non acquiescit,
sed eam extendit ad illa, quae ad actiones honestas, et
uitae humanae accommodatas, pertinent. Officium,
aut functio rationis practicae quadruplex est: notifi-
cans, diiudicans, consultans, et mouens, seu inclinans.
Nimirum uoluntas potentia coeca est: ex se non ha-
bet, unde obiectum uidere, eius bonitatem, aut malitiam
perspicere, media agendi inuenire, moueri denique, ac
dirigi queat. Prima itaque functio intellectus est notifi-
cans, seu repraesentans. Hac functione intellectus uo-
luntati obiectum, uelut in speculo, repraesentat. Ad
huius obiecti siue prosecutionem, siue fugam, omnino
ante omnia requiritur eiusdem cognitio. Nam ignoti
nulla cupido. Voluntas autem, cui actus morales de-
bent originem, est, uti iam dictum, potentia coeca,
omni que cognitione destituitur, ac per se nihil cogno-
scit. Iam autem, si nihil cognoscit, nihil etiam potest
uelle. Si igitur debet uelle, si appetere, uel auerfari, opus
utique est potentiae alterius adiumento, quae potentia
uoluntatem erudiat, quasi que illustret, eique obiectum,
siue prosequendum, siue auerfandum, reddat familiare.
Haec potentia est intellectus, quae uoluntati rem illam
in apricum profert, et ostendit. Sunt quidem tres po-
tentiae cognoscentes: alia naturalis, alia sensualis, alia intel-
E intel-

intellectualis: attamen hic tantummodo intellectus, et cognitio intellectualis intelligitur, quippe quam solam uoluntas ante cognitionem suam requirit. Etsi enim potentiae ceterae non reiciuntur, tamen non sunt huius loci, nec illuminare possunt uoluntatem, sed sunt ministrae intellectus, cuius ceteroquin cognitio plerumque a cognitione sensuali incipit, et in illo ipso deinde perficitur. Nam nihil fere est in intellectu, quin antea fuerit in sensu. Solam igitur intellectus operam, et cognitionem, non sensuum, uoluntas requirit. Nam hi non sunt proportionati ad uoluntatem, ceu potentiam spiritualem, et immaterialem. At omnino eiusmodi cognitio requiritur, quae procedat a simili natura. Haec cognitio ab intellectu est, haec uoluntati est norma, et regula agendi. Functio intellectus diiudicans est illa, quae obiectum bonum, uel malum esse iudicat, ac tale uoluntati monstrat. Potest constare uoluntati de obiecto, ut non protinus constet de eiusdem bonitate, uel malitia. Repraesentatio prior itaque erat saltem generalis, et confusa: altera autem bonitatem rei, uel malitiam aperit, et manifestat. Ceterum functio haec, atque hoc iudicium intellectus est uel absolutum, uel comparatum. Absolutum, quod rem generatim, nullaue circumstantiarum ratione habita, uel bonum, uel malum esse iudicat. Vt: bellum esse malum. Comparatum, quo aliquid cum rebus aliis collatum, et secundum circumstantias examinatum, hic, huic, et nunc bonum, uel malum, faciendum, uel fugiendum, iudicatur. Attenditur igitur hic ad circumstantias, ex causa, subiecti, modi, temporis, loci, ad quas in primis in actu omni est respiciendum. Moralitatem enim summopere uariant.

Item

Item ratio bonitatis, uel malitiae specifica exquirenda, dispiciendumque est, sitne bonum aliquod uerum, an apparens; honestum, an utile, an iucundum. Similiter: sitne malum aliquod uerum, an apparens. Quod iudicium eo plaris aestimandum, quod cum circumstantiae, sicut monuimus, rem uariant: tum saepe usu ueniat, ut, si quid intellectus iudicio absoluto iudicaret bonum esse, aut malum, mox, iudicio comparato, de eo aliter pronunciet, exempli gratia: bellum esse bonum. Quod quidem ratio antea iudicarat esse malum. Quae igitur mutatae sententiae ratio? Illam circumstantiae dicitant. Bellum quippe bonum ad defensionem patriae, ad propulsionem iniuriarum, ad recuperationem amissorum. Functio intellectus consulfans uno uerbo consilium, seu consultatio, seu deliberatio, appellatur. Est autem consultatio actus intellectus practici, quo media, ad finem consequendum idonea, diligenter inuestigantur, inuentaque recte diiudicantur. Consistit haec ipsa primo in mediolorum inquisitione; deinde in attenta mediolorum, quoad quantitatem, et qualitatem, consideratione; tertio in mediolorum diiudicatione, et circumspectione, sintne euidenter, an probabiliter, an dubie, an apparenter bona; item, quae reliquis sint meliora, et aptiora; quarto in mediolorum iusta dispositione. Restat functio intellectus mouens. Postquam enim intellectus uoluntati obiectum sinit, et praesentauit, bonitatem item eius, aut malitiam, omnesque circumstantias, examinauit, ultimo loco media, ad illud exequendum, uel omittendum, spectantia inuestigauit, et ponderauit, eiusdem obiecti executionem uoluntati denunciat; et interna quadam locu-

tione eidem significat, et suadet, quid agendum sit, eundemque suadendo mouet, ut honestum exequatur, turpe autem fugiat, et auerfetur. Mouere autem uoluntatem est nihil aliud, quam de potentia in actum exerere, ac traducere. Veruntamen haec impulsio non est dominium, non est imperium, ut nonnulli sibi persuasum habent; sed consilium, sed amica suasio. Nam uoluntati liberum est, integrumque, uelintne intellectum sequi, an non. Secus enim periret libertas uoluntatis, hominesque necessario agerent. Perinde comparatum uidetur cum intellectu, ut cum consiliario, cuius uel optime consulta princeps saepe non exequitur. Saepenumero uoluntas uidet meliora, pariter et probat: ueruntamen deteriora sequitur.

Sed trahit inuitam noua uis, aliudque cupido,

Mens aliud suadet: uideo meliora, proboque,

Deteriora sequor:

Verba sunt Medae. Vid. Ouid. Metamorphoseon VII. Cui geminum illud apud Vatem eundem:

Nititur in uetitum semper, cupimusque negata:

III Amor. Eleg. IV. Habitu uoluntas instrui debet, quo facilius faciat, perficiatque, quod ei fuerit cognitum, et persuasum. Falsus est proinde Thomas Aquinas, qui, I, 2, qu. 17, de hoc argumento ex instituto agens, non dubitat imperium intellectui in uoluntatem tribuere. *Imperium, inquit art. 5. nihil aliud est, quam actus rationis ordinantis, cum quadam motione ad aliquid agendum. Manifestum est autem, quod ratio potest ordinare de actu uoluntatis. Sicut enim potest indicare, quod bonum sit aliquid uelle, ita potest ordinare inquirendo, quod hoc uelit.* Idem, II, 2, qu. 47, art. 8, rationis constituit tres actus, quo-

quorum quidem primus fit consiliiarii, id quod pertinere ait ad inuentionem; secundus iudicare de inuentis, id quod pertinere dicit ad speculatiuam rationem; tertius praecipere, qui quidem actus consistat in applicatione consultorum, et iudicatorum, ad operandum. Nihil rectius Aristoteles existimat, ^{v3} appetitui, ut regem, aut magistratum imperare, I. Polit. C. III. At rectius multo censent, qui imperium uoluntati deferunt, eandemque potentiarum ceterarum reginam appellant, et primum in regno animae mouens, atque impellens: intellectumque adeo non esse superiorem uoluntate. Quod quidem ita esse, uel exinde patet, quod uoluntas non assurgat necessario ad praeceptum intellectus. Verbo: uoluntas domina, regina, et imperatrix est nostrarum actionum: intellectus administer, suafor, consiliarius. Hic suadet, mouetque, et impellit, ostensa bonitate, uel malitia obiecti. Vnde et ab ipso obiecto uoluntas moueri saepe dicitur. Potestque uis ea obiecto asseri immediate, ceterum nec rationi, quae intermedio obiecto mouet, derogari. Motio utraque ciuilis, non herilis est. Intellectus non mouet uoluntatem, nisi proponendo tantummodo obiectum, seu ostendendo rem, quae merito amari, aut odio haberi possit: nullo autem modo uoluntatem cogit, ac si uoluntas obtemperare cogatur, nec imperium queat spernere, sed irresistibiliter sequatur. Ostensio obiecti quanquam excitare potest appetitum, necessitatem ei non affert, tum, quod plura obiecta eiusdem generis simul ab intellectu repraesentari possint: tum, quod experientia testetur fatis, nos saepe rationem prauam, et appetitum malum sequi, nec saepe rationem, sed uoluptatem eligere, quam uis uirtu-

uirtutem honestiorem iudicemus: tum, quod hoc idem
testentur delicta contra conscientium, contradicente
ratione patrata, et patrari solita. Voluntas ante actionem
requirit rationem, non tamen, tanquam causam,
uolitionem necessitatem: tolleretur ita ipsius Libertas;
sed ut principium approbans, ac dirigens. Praecedat
cognitio, neesse est, iudicium, et consultatio, item motio,
priusquam uoluntas uelit, nolit, agat, omittat. Nihil
uult uoluntas, nisi cognitum, nisi expensum, et exploratum,
nisi deliberatum. Vnum addimus, uulgus statuere,
intellectum mouere uoluntatem saltem qua speciem
actus, non uero, qua exercitium actus. Id est, intellectum
ita mouere uoluntatem, ut hoc, uel illud uelit,
nolitue; hoc, aut illo modo. Sensus hic est: intellectum
proponere uoluntati obiectum, a quo, tanquam a principio
formali externo, actus uoluntatis sumant speciem,
et quod intellectus uoluntati obiectum commouet,
ac proponat. E contrario intellectum non posse
impellere uoluntatem, ut agat, uel non agat, nihilque
ipsi iuris esse in libertatem contradictionis. Sed nos
tamen credimus, rationem non minus ad exercitium,
quam ad speciem actus, uoluntatem commouere. Intellectus
quippe, patefacta bonitate, uel malitia rei, utique
uoluntatem mouet ad agendum, uel omittendum. Ex
empli causa, intellectus non tantum mouet uoluntatem
ad colendam uirtutem, et fugiendam uoluptatem;
sed etiam ad unum obiectum uel amplectendum,
uel non amplectendum. Vidimus hucusque: intellectum
esse mouens: esse uero eundem et motum, nunciam
dispicimus. Nimirum ita mouet uoluntatem intellectus,
ut ipse, et quidem prior, a uoluntate moueatur. Non
solum

solum potentiae inferiores, sed quoque intellectus, potentia superior, ad actus suos ab appetitu rationali mouetur, ac perpellitur. Ac intellectus quidem, etsi per se uidet, et cognoscit, et insito quodam lumine a Creatore donatus est, tamen nullum habet ius, et imperium, non tantum in uoluntatem, potentiasque inferiores, sed ne quidem in seipsum. Contra, tamen si uoluntas coe-
cutit, tamen imperat, cum sibi metipsum, qua actus elicitos; tum potentiis inferioribus, qua actus imperatos: immo etiam ipsi intellectui, quoad actus eius theoreticos. Imperium enim praecise, ac formaliter spectatum, nil est aliud, praeterquam liberrimus usus actiuus; quo potentia superior potentias alias, sibi subiectas, ad operandum applicat. Atque adeo imperium uoluntati est proprium. Intellectus quidem est uoluntatis consiliarius: sed uoluntas quidam uelut imperator intellectus, huic imperans, ut sibi consulat, ut obiectum agendum, aut fugiendum, item media agendi ostendat, ac praescribat. Illud tamen si fit, uoluntati nihilominus liberrima est potestas, uel ut datum consilium sequi, an repudiare. Vulgus hic opinatur, intellectum moueri a uoluntate tantummodo qua exercitium sui actus. Etenim, nos experiri, nos animum nostrum applicare ad aliquid cognoscendum, uel ab eo retrahere, cum uelimus. At enim uero causa subest, cur iterum secessionem faciamus, omninoque statuamus, tum quoad exercitium actuum suorum, tum quoad specificationem, intellectum a uoluntate moueri. Voluntas autem intellectum quoad exercitium actuum mouet, non qua ipsam perceptionem obiecti, sed qua primam ad idem conuersionem, Hoc modo, non priore, mouet uoluntas

tas intellectum, cum intellectus sit facultas necessaria, et, positus omnibus ad agendum requisitis, non possit non agere, et obiectum suum percipere, et ei assensum praebere, uel non. Vtique intellectum uoluntas mouet, ut actum exerceat, uel non exerceat. Quantum uero ad specificationem actuum intellectus attinet, uoluntas intellectui imperat, ut hoc, uel illud obiectum, eiusque circumstantias consideret; aut, ut, hoc obiecto relicto, ad aliud considerandum se conuertat; aut, ut bonum, uel malum, sibi monstratum, consideret melius, et rationes boni potiundi, uel mali euitandi, excogitet: non autem, ut, obiecto apprehenso, et cognito, assensum, uel dissensum praebet. Vltimus enim actus uoluntati non competit, cum, ueluti paulo ante dictum, intellectus potentia sit necessaria, rebusque apprehensis necessario siue assensum, siue dissensum commoderet. Primo itaque quoad exercitium uoluntati competit imperium in intellectum, quia intellectus ipse non potest se mouere ad intelligendum, nisi prius a uoluntate motus fuerit. Deinde etiam quoad specificationem: idque certo modo, a nobis tradito. Praeterea haec omnia intelligenda sunt solummodo de actibus ordinariis, ac deliberatis intellectus. Nam suboriuntur nobis nonnunquam cogitationes non uolentibus, in quas iterum uoluntati nihil est iuris. Tandem uero missum facimus prius Paradoxi caput: accessum facimus ad alterum: idque est hoc: *Voluntatem esse mouens, pariter et mouem.* Voluntas est mouens: mouet autem primo intellectum, uelut iam modo accepimus. Hunc ipsa uoluntas ad cognoscendum, diiudicandum, deliberandum impellit. Deinde mouet potentias animae inferiores ad

ad edendos actus imperatos. Potentiae autem tales sunt: sentiens, et uegetans. Potentiae sentientis facultates tres: cognoscens, appetens, seu appetitus sensitivus, et locomouens. Quantum attinet ad facultatem cognoscentem, uoluntas mouet huius sensus, tum internos, tum externos. Inter sensus internos mouet primo sensum communem, ut apprehendat species sensibiles, siue, ut a sensibus externis excipiat imagines, et simulacra rerum, et discernat tum inter se, tum propria a communibus separando, et mittat ad phantasiam. Mouet secundo phantasiam, seu uim imaginatricem, ut hanc, uel illam rem sibi imaginetur, aut non; ut diuidet species, a sensu communi allatas, et in naturam phantasmatis conuertat; ut denique species nouas efformet, coniungendo, aut separando species acceptas. Mouet tertio memoriam, phantasiae ministram, ut species, seu imagines, sibi a phantasia impressas, retineat, conseruet, et, ubi opus, denuo exhibeat, ac repraesentet. Quae quidem omnia ita, quomodo diximus, euenire, experientia edocet. Neque tamen censendum, motionem uoluntatis, ratione sensuum internorum, esse despoticam, ac herilem: est politica, ciuilis, lenis, teste eadem experientia. Haec etenim attestatur, actus internorum sensuum motionem uoluntatis non semper sequi. Ita sensus communis, perseverante sensus externi operatione, necessario operatur, nec a uoluntate impedi potest. Saepe item actus, impetusque phantasiae actus uoluntatis anteuertunt, ut si dormiat corpus. Somnia enim, phantasiae opera, uoluntas neque inhibere, neque mutare potest. Saepe per quietem simulacra rerum obiciuntur phantasiae, quae nolis. Tandem

F

dem neque penes uoluntatem est, illa, quae memoriae tradita fuerint, siue delere, seu seruare. Saepe imbecillior, minusque exprompta memoria est, nec uoto uoluntatis semper respondet. Haerent etiam saepenumero contra uoluntatem cogitationes pertinacissime, praesertim si eas aut obiecti praesentia diuturnior, aut daemónum instigatio, aut naturalis temperies organi, aut uehemens denique appetitus sensitiui affectus effecerit. Sensus facultatis cognoscentis internos excipiunt sensus externi, quos pariter uoluntas mouet. Mouet uero, ut sentiant, obiecto sensibili admoto, quando, et ubi uolumus. Attamen monendum, uoluntatem sensus illos uel mouere, uel impedire, non simpliciter, uerum secundum quid. Mouet quidem primo, si cuncta adsint requisita sensationis, siue ad sentiendum pertinentia. Horum primum est obiectum sensibile. Omnino, ut obiectum sensibile sensui admoueatur, ante omnia requiritur. Secundum recta organi constitutio. Quod si enim organon, quo sensus utitur, deprauatum, siue natura, siue imbecillitate corporis fuerit, motio uoluntatis impeditur. Saepe accidit, ut organon, potentiae subseruiens, uitium habeat. Exempli causa: si qui difficulter audiunt, facile errant: qui error intellectum, et, intellectu intermedio, uoluntatem tangit. Si qui ictero laborant, illis omnia uidentur esse flaua. Tertium iusta inter obiectum sensibile, et sensum distantia. Si enim fuerit nimia, pariter uoluntas mouere, et imperare nequit, ut sensus agant, sentiantue. Si turris procul nimis distat, haud uidetur: acumen oculorum eo non penetrat: species sparsa propter distantiam nimiam, et nimia effluuina, in aere oberrantia, euanescit. Quartum est medium

dium legitime constitutum. Sic ad uidendum requiritur aer illuminatus, cuiusmodi ni fuerit, motio uoluntatis erit irrita. Voluntas sane imperare non potest potentiae uidendi, ut noctu uideat. Mouet uoluntas secundo, si sensus actum intellectus, et uoluntatis non anteuertunt. Nonnunquam enim occurrunt sensibus obiecta, quae illis oblata nolis, et percepta; nonnunquam etiam repente, et praeter spem, atque expectationem, obiecta sensibus offeruntur, et percipiuntur, sensationemque excitant, ante motionem uoluntatis. Vtrumque cum accidit, tantum abest, ut uoluntas sensus moueat, ut potius sensus ab ipsis obiectis, idque uel contra, uel ante motionem uoluntatis. Multi tonitrua uel maxime audire nolunt: attamen audiunt: multi sentiunt tempore hyberno frigus inclementius, aestiuo calorem intensiorem, inuiti. Sordida loca praeteriens narius odorem attrahis uel inuitissimus. Quoties nesciis, nolentibusque nobis bombardae exploditur? Haec obiecta omnia sensibus obueniunt praeter, et contra uoluntatis imperium. E contrario ante uoluntatis motionem, imperiumue, saepe aures audiunt explosionem tormentorum: oculi uident iridem, cometen, meteora. Mouet tertio quoad initium agendi, seu conuersionem sensuum ad obiectum; non uero, qua progressum, seu ipsam perceptionem. Sensus enim externi sunt facultates necessariae, et naturali quadam necessitate agunt, et, positis omnibus ad agendum requisitis, non possunt non agere, sentire. Obiter de actibus sensuum externorum adhuc addendum, quod uoluntas eosdem non modo praecipiat, uerum etiam impediatur. Exempli gratia, non audire, non uidere, in nostra est pote-

potestate, et libertate, qua libertate sensus, eorundem-
que organa, ab obiectis, quando, et ubi libet, auertere
possumus. Sed id ipsum tamen intelligendum est fieri
indirecte, et per accidens, quatenus uoluntas, dato ali-
quo, uel ex parte organi, uel obiecti, uel medii, impedi-
mento, ui facultatis locomotricis, ad sensationis actus
requisitae, actus illos impedire ualet. Quae ut per acci-
dens adueniunt, ita nec uoluntas, nisi per accidens,
actus eos impedire potest. Nam si ea deficient, atque
omnia praesto sint ad agendum requisita, sensus exteri
non possunt non agere: secus minime. Tantum de
mouitione uoluntatis, quae pertinet ad facultatem co-
gnoscentem animae sensitivae: sequitur motio ratione
facultatis appetentis. Mouet enim uoluntas etiam ap-
petitum sensitium. Nolumus prouocare ad diuinum
oraculum, quod proditum legimus Gen. C. IV, comm. 7.
ubi Deus Caino: *Sub te, inquit, erit appetitus tuus, et tu domi-
naberis ei.* Ipsa enim experientia nobis suffragatur, pro-
pterea quod nos motus, et actiones affectuum, in nobis
partim excitare, partim reprimere ualeamus. Est tamen
haec motio, aut hoc imperium uoluntatis non absolutum,
sed oppido limitatum, nec usquequaque in appetitum
hunc sensitium efficax, et saepius impediri potest, so-
letque. Vt recte dixerit Aristoteles: *Mentem imperare
appetitui non herili, sed politico imperio.* Impeditur autem
uoluntatis motio, et imperium, primo rebellionem huius
appetitui sensitui, quae rebellio est pugna rationis,
appetituique sensitui. Saepius enim appetitus iste iu-
gum uoluntatis excutit, obsequium recusat, et, in iudicio
licet rationis, et uoluntate reclamantibus, in oppositum
inclinat, ac propendet, et potius in bonum aliquod, sen-
sibus

sibus gratum , ac iucundum , fertur , quam in illud,
quod est honestum. Testem huius rei citamus Diuum
Paulum, qui: *Non, quod uolo, inquit, hoc facio, sed, quod odi,
hoc ago.* Rom. VII, 15. Addimus Iac. I, 14. *Vnusquisque
tentatur, cum a propria cupiditate abstrahitur, et inescatur.*
De Medea supra audiuius. Contingit autem hoc ut
plurimum, sicubi nimia est affectus, et cupiditatis uehe-
mentia. Tunc etenim appetitus sensituius praecurrit
motionem uoluntatis, ferrurque in obiectum, ante-
quam uel intellectus id diiudicare, uel uoluntas impe-
rare possit. Mirum itaque non est, si, intellectu ita in
officio suo impedito, nec uoluntas munere suo fungi
possit, cum ille huic suam consultando, et suadendo, na-
uet operam. Mouet igitur, aut potius impedit, appeti-
tus uoluntatem, quaeque sublimem rapit, indirecte, et
mediate, interuentu notitiae intellectiuae, quae obie-
ctum amplectendum, aut declinandum proponit. Pas-
sio enim appetitus est causa, cur intellectus hoc, uel illo
modo, aliter, atque aliter, de re iudicet. Quo fit, ut uo-
luntas, quae iudicium intellectus sequitur, idem saepe
uelit, aut repudiet, quod ipse appetitus. Potest usque
adeo appetitus esse uehemens, ut omnino rationis u-
sum absorbeat, atque adeo uoluntatem necessario tra-
hat. Fit igitur hoc interueniente iudicio rationis,
quamuis perturbato. Turbat autem, nisi omnino per-
uertit, iudicium rationis appetitus affectio, cum ei de-
liberandi potestatem adimit; cum cogit ipsum intelle-
ctum statim cogitare de obiecto passionis. Vnde tales
motus uoluntatis, qui ex tali iudicio perturbato se-
quuntur, dicuntur indeliberati. Non tamen mouet ap-
petitus uoluntatem imperando, cum facultas inferior,

et corporis organo affixa, non habeat imperium, seu dominium, in potentiam superiorem, et immaterialem. Deinde impeditur motio uoluntatis constitutione temperamentis. Hoc enim homines maxime ad certum actionis genus disponit. Temperamentum se quidem non nihil flecti, attamen non penitus a uoluntate mutari patitur. Sic, quia temperamentum cholericum mouet hominem cholericum ad iram, licet cholericus quam maxime iram cohibere uelit, tamen non semper potest. Tantum et dictum esto de motione, quae ad facultatem appetentem pertinet animae sensitivae. Reliquum est, ut de facultate locomotrice animae eiusdem etiamnum uideamus. Hanc, et membra externa, uoluntas mouet, quatenus facultas illa, et organa illa animae, uoluntatis imperium comiter accipiunt, suasque edunt actiones, quando, et ubi uolumus. Atque haec motio, hoc imperium plane est, diciturque herile. Quamquam et hoc ipsummet multifariam circumscriptum est. Eius autem impedimentum est primo uis externa, qua organa prohibentur, quo minus actiones edant, quas, quando, et ubi cupiamus. Coniectus sane in uincula se mouere nequit, licet uelit cum maxime: tractus a lictoribus cogitur illuc ambulare, quo minime uult. Secundo morbi uis, qua organa saepius corrumpuntur. Ita membra laborantis ex arthritide non respondent motioni, imperio uoluntatis. Tertio bellum intestinum inter appetitum sensitivum, et uoluntatem. Hic uis locomotrix illius partis sequitur partes, quae alteri praeualet. Quarto pugna, et lucta membrorum externorum. Haec interdum non ad nutum obsequuntur uoluntati, uerum ei repugnant, ac relu-

cran-

ctantur, idque propter nimis uehementem apprehensionem sensus illius interni, qui dicitur phantasia, cuius apprehensio interdum usque adeo est efficax, ut a ratione, et uoluntate, uel plane non, uel uix, et aegre cohiberi possit. Si quis enim per hunc sensum sibi aliquid nimis fortiter imaginatus fuerit, membra uoluntati, licet illa uel maxime hoc uelit, non respondent. Rem hanc non magis ridiculo, quam claro exemplo, quod Ionstonus nobis suppeditauit, illustremus. *Quidam apud montanum sibi imaginabatur, totam mundi superficiem ex subtilissimo esse uitro, subtilius serpentes latere, et in lecto, tanquam in insula, se morari, unde si egrederetur, facile in serpentes, uitro fracto, incidere posset.* Haec Ionstonus. Quae igitur causa, cur homo ille membra ex stragulis proferre, et ui locomotrice uti noluerit? Non alia, quam phantasiae morbus. Adhuc quaedam subiicienda restant, quae ad efficiendam motionem facultatis locomotricis requiruntur. Vnum est, ut adsint omnia ad agendum requisita, de quibus iam actū supra. Frustra enim imperatur oculis, ut in tenebris uideant. Alterū, ut motio intelligatur de actionibus, quae singulis membris adaequatae, seu proportionatae, ac uelut naturales sint. Neque enim auribus imperari potest, ut uideant; aut oculis, ut audiant. Tertium, ut motio intelligatur magis de actionum commissione, quam omissione. Quod si enim omnia ad agendum requisita adfuerint, non possunt membra actiones suas semper suspendere, si uel maxime uoluntas id fieri iubeat. Ita enim actiones necessario sequuntur. Ut si odor nares, sonus aures feriat. Sane odor saepe ferit nares nolentium olfacere, et sonus saepe ferit aures nolentium audire. Absolutam, et
expe-

expeditam dedimus motionem uoluntatis, qua uoluntas et mouet intellectum, et potentiam animae sentientem, quoad omnes facultates suas: ueniendum nunc tandem ad potentiam animae uegetantem. Mouet hanc quidem, eiusque facultates, uoluntas lenissime. Aut nihil in ipsas, aut perparum certe imperii. Sunt autem hae: nutrix, auctrix, et generatrix. Distinguendum tamen inter ortum actionis, ab anima uegetatiua profectae, et progressum. Quantum est ad acrus huiusmodi originem, omnino uoluntas facultatibus animae, quam diximus, uegetantis imperare potest: non item, qua progressum. Voluntas enim eiusmodi actiones cum excitare, tum, ne fiant, edicere potest. Libere utique homo cibum, et potum, et utrumque horum uel salubrem, uel minus salubrem; item, in iusta quantitate, uel in iniusta, sumit. Idem libere quoque augmentationi suae dat operam, prout nutrimentum uel recte concoquit, uel minus. Libere item suscipiendae proli operam nauat. Haec omnia, positis omnibus ad agendum requisitis, non minus potest intermittere, quam agere. Quae tamen longe aliter sese habent in plantis, perinde ac brutis, quae, positis omnibus ad istas actiones requisitis, non possunt non agere. Quod iam est ad progressum actionum animae uegetatiuae omnium facultatum, natura ibi primas tenet, uoluntas ne quidem secundas, sed prorsus, atque omnino exulat. Vis enim, facultasque uegetans neque ipsa rationem habet, neque rationis ductui parat. Potentia quidem sentiens et ipsa non est rationalis, ueruntamen apta nata est rationis, perinde ac uoluntatis, motioni obsecundare. Contra uegetans nec ipsa est rationalis, nec apta nata obsequi

impe-

imperio uoluntatis. Deinde etiam actiones animae uegetantis sunt tantum naturales, et necessariae. Hae autē opponuntur uoluntariis, neq̄. adeo quicquā participant de libertate uoluntatis, contra quam actiones animae sentientis, quae plerumque in ipso progressu libere possunt uel continuari, uel inhiberi. Quapropter nullum in actiones uegetantis potentiae est uoluntati imperium. Idque potest probari eundo per facultatum singularum animae uegerantis actiones. Ita non est in nostra potestate, et arbitrio, ut bene, uel male nutriamur, aut, assumpto alimento, uires, uitamque instauremus. Quin potius, si alimenta sunt boni, et conuenientis succi, si in quantitate debita assumuntur, et congruo tempore, si organa, nutritioni apta, bene sese habent, tunc bene alitur corpus: sin secus illa sese habent, uelis, nolis, male nutritio succedet. Pariter non pendet a nostro consilio, ut magis augeamus, ut staturae nostrae addamus cubitum, ut ut maxime ob id simus solliciti, quoniam id omne ab ipsa natura pendet. Sequitur enim uis augmentatrix non motum, imperiumue uoluntatis, sed uasorum, atque organorum constitutionem, et dispositionem, naturaeque inclinationem. Non denique nostri est arbitrii beneficio feminis simile nobis in specie prognerare. Haec enim actio se non patitur ad imperium uoluntatis inflecti, et dirigi: quin potius ductum inclinationis suae, et conditionem naturae sequitur. Multi generare uolunt, at non possunt: contra multi nolunt, et tamen generant: utrumque contra uoluntatis imperium. In has proinde actiones omnes uoluntas nihil potest quoad progressum, et quatenus semel sunt susceptae. Ceterum hoc solummodo intelligendum est per se, et directe. Namque et in ipsas fa-

G

culta-

cultrates uegetantis animae uoluntati aliquid licet in progressu : ueruntamen indirecte , per accidens, artisque beneficio ; non autem per se, ac per naturam. Aspice facultatem altricem. Si stomachus male coquit, potest homo istud uitium, assumptis medicamentis, tollere : ceterum concoctionem ipsam moderari nequit. Cogita facultatem auctricem : potest homo morbos, augmentationi infestos, ope medici curare, aut leuare. Vide facultatem procreatricem. Haud raro debilem generandi potentiam per medicamenta quispiam adiuuare, ac promouere potest: non tamen uim genitricem ad lubitum rationis disponere. Haec igitur, ope medici, omnia tantummodo per accidens fiunt. Ceterum quia eiusmodi actiones naturales, si ortum illarum spectes, ad libidinem uoluntatis uel suscipiuntur, uel omittuntur; item hoc, uel alio tempore; hoc, alio uero modo; porro, quoad ipsum progressum, uoluntate hominis iuari possunt, ac promoueri: hinc simul morales euadunt. Vnde et actiones eadem in homine uel laudem, uel uituperium, atque alia moralitatis effecta, promerentur. Merito enim uoluntati tribuuntur, quoniam eas initio dirigit, modumque definit, nec minus, quando, et ubi elici a potentia uegetante debeant, aut omitti, praecipit. Quare non quidem actio ipsa naturalis in se moralitatis capax est; sed tamen, certis septa circumstantiis, utpote temporis, loci, modi, quantitatis, qualitatis: idque sub initium. Ita in meo est arbitrio, uelimne cibo, ac potu uti, an non. In mea itidem est potestate, uelimne uti in maiore, an minore quantitate; hoc, an illo tempore, et loco; congruo, an incongruo. In mea porro est manu, malimne uti tibi his, an illis; salubribus,

bribus, an insalubribus, atque non naturalibus, noxiis-
que. Tandem liberum mihi, num uelim illis actioni-
bus, si quidem fuerint uiciatae, in progressu adhibere
medicinam, an non. Propter haec igitur omnia siue
laudem, seu uituperium, mereris. Similiter nemo qui-
dem laudatur, quod nutriatur per nutritionem, sed,
quod nutriatur per alimenta debita, et ad uires refici-
endas facientia: uel etiam, quod concoctionem debi-
lem, aut uitiosam, adhibitis medicamentis, curet. Am-
plius, nemo laudatur, quod per facultatem generandi
generet, sed, quod in matrimonio casto generet. Ad
eundem modum uituperabitur nemo, quod nutriatur;
sed, quod per cibum, potumue nimium, aut per natu-
ram a nobis alienum, uel etiam, quod uim nutricem de-
bilem, aut corruptam, nullis pharmacis iuuare uelit.
Pariter nemo culpabitur simpliciter propter generan-
di actum; sed, quod uaga utatur libidine, et extra coniu-
gium generet. Sicut enim priora omnia ab ipsa natura
dependent; ita posteriora omnia a consilio nostro, uo-
luntate, arbitrio. Est aliquod uoluntati imperium in ani-
mam uegetatiuam quoad actionis initium. Homo e-
nim libere se nutrit, libere etiam suspiciendae proli na-
uat operam: neque secius libere actiones eas intermit-
tit. Quantum autem ad actionum huiusmodi progres-
sam attinet, uoluntas nihil potest, sed prorsus exulat.
Omnia quippe tunc fiunt necessario uel bene, uel male.
Interim indirecte, ut dictum est, etiam hic uoluntas ali-
quid ualet. Potest enim, ad motis remediis, facultates
iuuare, et uitium tollere. Inde etiam, quamuis per acci-
dens, tales actiones uel laudabiles fiunt, uel uituperabi-
les. Vidimus uoluntatem mouentem: nunc uideamus

motam. Mouetur autem uoluntas primum a Deo. Deus enim cum causa secunda, et particulari, cumque libero arbitrio, influit in actum. Estque ad actionem quamlibet eliciendam necessarius uterque concursus, nempe causae primae, et causae secundae. Illius, quia ab ea pendet causa secunda in esse, et operari: huius, quia per hanc illius influxus generalis, et indifferens, determinatur ad hunc, uel illum effectum producendum. Immo illi duo concursus sunt adeo connexi, ut sint una eademque; actio, qua effectus producitur, quaeque, quatenus est a Deo, uniuersaliter influente, dicitur influxus generalis; ut uero a causa secunda, ita, uel aliter agente, dicitur concursus, seu influxus causae particularis. Ergo actio libera tota dependet cum a uoluntate, tum a concursu Dei, ita, ut concursus ille non sit influxus, quo Deus primo per se moueat uoluntatem ad operandum, sed quo cum ipsa uoluntate concurrat ad actum liberum eliciendum. Est autem concursus iste non causa sufficiens ad actum liberum eliciendum absque libero concursu uoluntatis. Immo, quod hic potius, quam ille actus, circa hoc, aut illud, eliciatur, id a solo concursu liberi arbitrii prouenit. Et licet, posito concursu generali circa talem actum, necessario ponatur talis actus, cum supra dictus concursus ab actu minime distinguatur: non tamen definit actus ille liber esse, eo quod prouenit a causa secunda libera, nempe a uoluntate. Ex quibus uidere est, generalem concursum nullam afferre humanis actibus necessitatem, cum uoluntas semper aequae indifferens, et libera, circa actus suos maneat. Deinde uoluntas mouetur ab intellectu, seu a ratione. Id uero iam supra euictum, ubi de intellectu mouente exposuimus. Cognito enim, quod intellectu

ctus

ctus uoluntatem moueat, cognitum eadem est opera,
uoluntatem moueri ab intellectu. Mouet scilicet intelle-
ctus, ostendendo siue bonitatem, siue malitiam obiecti.
Hoc intellectus uoluntati commonstrat, ac proponit.
Vnde et haec motio saepissime ipsi obiecto assignari so-
let: idque, si est appetibile, mouere appetitum dicitur.
Ceterum non potest facultas libera in actum exeri, nisi
praecefferit rationis iudicium aliquod. Terrio moue-
tur uoluntas a se ipsa. Voluntas mouetur a Deo, tan-
quam a causa remota: ab intellectu, tanquam a principio
approbante, et dirigente: a se ipsa, tanquam a principio,
uolitionem necessitante. Motio ceteroquin uoluntatis,
qua haec mouetur a se ipsa, alio nomine dicitur deter-
minatio. Est uero determinatio uoluntatis restrictio, et
limitatio eiusdem, qua uoluntas limitata, eiusque liber-
tati limes, et terminus positus esse concipitur: est proxi-
ma ad agendum, uel non agendum, motio. Etsi itaque
uoluntas non a se sola mouetur, tamen a se sola determi-
natur. Non ergo determinatur a Deo, non etiam a iu-
dicio intellectus practici, non etiam ab alio quocunque
principio; sed a se ipsa, et quidem sola. Non a Deo, quia il-
le sic tolleretur liberum uoluntatis humanae arbitrium:
item causa esset peccati: item iniquus, quippe puniens
eos, qui agant iuxta uoluntatis diuinae ductum, et mo-
tionem irresistibilem. Quod blasphemum dictu. Neque
a iudicio intellectus practici, quia intellectui consilium
competit, non imperium. Secus tolleretur electio uo-
luntatis, quae est inter duos diuersae speciei actus,
aut ad minimum inter duos actus contradictorios. Re-
clamat deinde experientia, quae testatur, saepe ulti-
mum intellectus practici iudicium a uoluntate negligi.

Et si enim intellectus iudicat, hoc, aut illud, esse eligendum, potest tamen uoluntas actum eligendi contra iudicium suspendere: immo potest non eligere: quin etiam potest contrarium eligere. *Video meliora*: tu conuicito cetera. Accedit denique sententiae contrariae absurditas. Si enim uoluntas ab intellectu determinaretur, primo ea priuaretur omni libertate; secundo omne peccatum contra conscientiam tolleretur, propterea quia, qui peccat contra conscientiam, peccat contra ultimū rationis practicae dictamen; tertio alioquin sequeretur, uoluntatem non posse eligere minus bonum, relicto maiori, quod tamen saepissime accidit; quarto uoluntas ex duobus bonis aequalibus neutrum possit eligere, cum intellectus iudicet, utrumque ex aequo eligendum esse. Ergo uoluntas determinatur a se ipsa. Ea enim liberae potestatis natura est, ut se ipsam immediate moueat, et ad agendum determinet. Sunt tamen praeterea, praeter Deum, intellectum, et ipsam uoluntatem, causae nonnullae aliae, quae uoluntatem mouent: quanquam non necessario, quasi uoluntas sine illa motione agere nequeat, sed tantummodo continenter, ac per accidens. Hoc modo angelus dicitur inclinare uoluntatem, et quidem manifestando aliqua bona siue Dei, siue creaturae. Propterea igitur inclinatur uoluntatem uel ad amorem Dei, uel ad amorem creaturae: ceterum haud aliter, quam per modum suadentis. Idem censendum de daemone, quatenus uoluntatem inclinatur ad bonum falsum, atque apparens. Idem de homine, qui hominis uoluntatem inclinatur potest cum ad uerum, tum ad apparens bonum. Id quod fit extrinsecus persuadendo, rationesque proponendo,

nendo, quibus obiectum reddatur appetibile. Haec tamen omnis motio est latior, et impropria, et inclinatio potius, quam motio. Reliquae autem motiones erant propriae, stricteque acceptae, a quibus actio utique in esse, et operari dependet, idque sine proxime, sine remote; ac sine quibus actio edi profus et omnino nequit. Sunt vero etiam, praeter angelos, daemones, hominesq; aliae plures causae accidentales, ut consuetudo, affectus, temperamentum corporis, inaata, et peculiaris dispositio ingenii, coeli genius, spiritus singulis regionibus proprius, aetas, genius temporum, proprietates occultae nonnullarum gentium, accidentia diversorum morum, ut: formae bonitas, diuitiae, nobilitas, potentia ciuilis, et id genus alia, quae omnia uoluntatem ad certum genus actionis inclinare ualent. Quorsum uideantur Physiognomones, praetereaque: Aristoteles L. I, et II Rhetor. Barclaius in Icone animorum, ut et Satyrico; Plato II, de Legib. Claramontius de coniectandis cuiusque moribus, et latitantibus affectibus; L. I, Christoph. Becmannus, in Lineis Doctrinae Morum; Bofius, Introductione in Notitiam Reipublicarum; alii.

PARA-

in V

PARADOXON

VII.

ACTVS ELICITOS ESSE
IMPERATOS.

Voluntas est causa actuum omnium, non modo elicitorum, uerum etiam imperatorum. Homo enim actionum suarum est dominus, utraeunque illae fuerint, elicitae, an imperatae. Actus quidem eliciti sunt, qui per se, et immediatae, a uoluntate efficiuntur, et in ea quoque, ceu actus ipsius uitales, rursus recipiuntur, inque eadem manent. Imperati uero sunt, qui mediate a uoluntate, immediate autem ab alia quapiam potentia, a qua etiam recipiuntur, fiunt. Vtrorumque causa est uoluntas, licet diuersa. Est enim priorum causa proxima, et immediata: posteriorum autem causa remotior, ac mediata. Hinc utrique dicuntur uoluntarii. Vt ut enim imperati non immediate a uoluntate proficiantur, proueniunt tamen a potentiis, uoluntati subiectis, a quibus, iussu, imperio uoluntatis, eduntur. Iam, quod quis per alium facit, per se fecisse putandus est. Atque inde uocantur imperati. Eliciti ita salutantur propterea, quia uoluntas eos ex se ipsa elicit, nulla interueniente potentia alia: sed imperati ideo, quia, uelut iamdum ostendimus, imperio, nutuque uoluntatis, fiunt, atque eduntur; siue, quia non sunt in uoluntate, sed in potentia alia, neque ab illa, sed ab hac eliciuntur.

Vtri-

Vtrique ergo actus sunt, et dicuntur uoluntarii, quamuis in hoc discrepent, quod elicitum ab ipsa uoluntate eliciantur, imperatum autem ab alia facultate, idque iuxta imperium uoluntatis. Deinde actus elicitum sunt semper appetentes, aut auersantes: imperatum autem possunt etiam esse cognoscentes. Denique illi semper sunt interni, et occulti: hi autem saepius externi sunt, sensibus obuii. Licet uero elicitum actus, et imperatum, sint diuersarum potentiarum, tamen, quia actus potentiae ministrae fiunt uirtute potentiae superioris, eiusdemque imperantis, utriusque, cum elicitum, tum uero etiam imperatum, sunt, rectissimeque dicuntur uoluntarii. De elicitum nullum est dubium, quin sint uoluntarii: de imperatis exemplum damus. Incedere est a potentia locomotrice: quia tamen facultas ista haec in potestate uoluntatis est, ab eaque ad hunc actum, operationemue excitatur, ideo actus iste dicitur uoluntarius, id est, actus a uoluntate excitatus. Libet descendere in genera actionum uoluntatis, priusquam causae ipsius caput conficiamus. Elicitum uoluntatis actus generatim est duplex: Approbatiuus, seu profecutionis; et reprobatiuus, seu auersationis. Ille est, secundum quem uoluntas, tanquam appetitus rationalis, profecquitur id, quod bonum est: hic, quo uoluntas malum reprobatur, ac auersatur. Alii ita statuunt: elicitam uoluntatis actionem, generatim spectatam, esse duplicem: unam circa bonum ut sic, eandemque generali nomine Volitionem dici posse; alteram circa malum ut sic, eandemque Nolitionem uerbo generali appellari posse. Tum pergunt: elicitam uoluntatis actionem circa bonum aut esse circa finem

H

me.

mediorum, aut circa ipsa media. Actionem elicitan
circa finem esse triplicem: Volitionem, Fruitionem, In-
tentionem. Circa media totuplicem: Electionem Con-
sensum, Vsum. Existentia actionum priorum pro-
batur ex triplici modo, quo uoluntas fertur in finem,
iuxta triplicem finis considerationem. Velenim uo-
luntas fertur in finem absolute spectatum, quatenus
est aliquid in se bonum; uel fertur in finem, quatenus
est aliquid bonum, illudque ultimum, in quo deside-
rium eius conquiescit, licet illud bonum actu non possi-
deat; uel fertur denique in finem, quatenus certis qui-
busdam mediis est acquirendus. Cum primum accidit,
actio uoluntatis circa finem dicitur Volitio: cum alte-
rum, Fruitio: cum tertium, Intentio. Volitio est actus
amoris, quo uoluntas directe fertur in finem absolute
spectatum, id est, siue ille sit praesens, siue absens. Fru-
itio aliis definitur possessio rei olim desideratae, seu finis
adepti, et praesentis: aliis quietudo quaedam, et dele-
ctatio uoluntatis in fine uolito, tanquam in aliquo ul-
timo, siue finem illum actu possideat, seu non. Intentio
aliis describitur per quamlibet tendentiam uoluntatis in
finem: aliis per desiderium efficax finem obtinendi,
quo uoluntas efficaciter in finem fertur, eumque conse-
qui nititur; aut per tendentiam uoluntatis in finem,
quatenus ad ipsum per aliqua media perueniri potest.
Atque omnino quaedam est inter actiones commemo-
ratas differentia. Nam Volitio sine Fruitione esse pot-
est: at Fruitio non sine Volitione finis apprehensi. Por-
ro Fruitio est tantummodo finis ultimi: at Volitio, et In-
tentione, uersantur etiam circa fines intermedios. Am-
plius: Volitio est solummodo boni, et quidem finis,
non

non autem mediorum, eo quod, licet media possint esse uolita, quia tamen ipsa, quatenus media, non propter sese, sed propter aliud sunt uolita, non tam ipsa, quam ipsorum finis censetur esse uolitus: atque ideo uoluntas, seu Volitio, dicitur esse solius finis, non autem mediorum, perinde ut ipsa Intentio. Ceterum finis postremo habetur, sed primo intenditur, dum propter ipsum cetera habentur. Iam existentia actionum elicitarum circa media colligitur ex triplici illo modo, quo uoluntas sese habet circa media. Primum enim, si plura occurrunt, unum praefert alteri, diciturque id Electio. Deinde medium, siue unicum sit, siue ceteris antepositum, et melius iudicatum, approbat. Denique medium, quod aptum iudicat, ad finem assequendum applicat. Illinc Electio, istinc consensus, hinc Usus resultat. Quocirca Electio est nihil aliud, quam unius medii prae altero appetitio. Electionem autem praecedit Consilium, seu deliberatio intellectus. Res ita habet, Deliberatio praecedit iudicium rationis: iudicium rationis de rebus agendis sequitur Electio. Ac necessarium est consilium, seu inquisitio mediorum, ante iudicium de eligendis. Inquisitio habet rationem antecedentis, iudicium autem rationem consequentis. Vtrumque sequitur demum Electio. Nihil eligitur, nisi praeconsultatum, et deliberatum. Quid ergo Consilium? Consilium est inquisitio rerum a nobis factibilium, in ordine ad finem. Non potest esse ~~negotiosus~~, seu electio mediorum, sine consilio, sine deliberatione. Quare in hunc modum Electio describitur ab Aristotele: *Voluntarium quid praeconsultatum*, III. Ethic. C. II, i. e. actio uoluntatis, quam praecedit consilium, seu deliberatio. Eidem Philosopho,

C. seq. dicitur *appetitio deliberata, seu deliberatione nata, eorum, quae sunt in nostra potestate.* Breuius definimus *deliberatam acceptationem unius prae altero.* Ex quibus intelligere est, Electionem dependere a praecedente rationis deliberatione, et quidem circa medium, illudque non absolute spectatum, sed quatenus alteri est praefendum. Sed est tamen nihilominus libera haec uoluntatis actio. Consilium quidem, seu deliberatio, semper praecedit, attamen Electio non semper eam sequitur. Vt plurimum sequitur antecedentis deliberationis iudicium, ad unum aliquid eligibile determinatum: non tamen illud necessario sequitur. Potest etiam illud uoluntas non acceptare. Sequitur Consensus, seu applicatio motus appetitiui ad id, quod ex consilio iudicatum, et ex iudicio electum est. Praesupponit semper consilium, non autem semper electionem. Hanc enim tantummodo praesupponit in eligibilibus, i. e. cum plura sese offerunt media, quorum unum alteri praefendum. Nam, si ubi unum tantum adest medium, tunc non est locus Electioni, sed consilium immediate excipit Consensus, i. e. simplex approbatio, et complacentia medii, quo appetitus determinatur ad aliquid agendum. Sine Consensu ergo nunquam est liber usus mediorum, sed tamen potest esse sine praeuia electione. Vfus denique est applicatio alicuius rei ad operationem, seu, est executio mediorum Electorum, et approbatorum, eorundemque in actum traductio. Vfus ceteroquin a Consensu, et Electione, sic differt, ut utrumque illorum ipse consequatur. Vidimus actus elicitos: de actibus imperatis breuissime adhuc dispi-

cien-

ciendum, eo quidem breuius, quo prolixius de iis. in
praecedente Paradoxo iamdum expositum. Scien-
dum autem, actus imperatos esse uel actus intellectus,
uel potentiarum inferiorum. Ipsi intellectui
uoluntas actiones imperat, nimirum intellectiuas.
Intellectus non potest se mouere ad intelligendum,
nisi motusa uoluntate. Cogitur utique ad intelligen-
dum, uel non intelligendum; ad actum aliquem ex-
ercendum, uel non exercendum; ad unum post aliud
cognoscendum; ad bonum, uel malum, uoluntati
ostensum, melius expendendum, et rationes
potiundi illius, huiusque euitandi, excogitandas.
Actus imperati potentiarum inferiorum sunt actus
partim potentiae sensituae, partim uegetatiuae. Ac
quotriplices facultates utriusque potentiae, totuplices
uicissim actus ab his potentiis proficiscentes. Hor-
sum itaque pertinent actus sensuum internorum, et
externorum; actus a perturbationibus animi proue-
nientes, e. g. amare, indignari, commiserari; actus,
et operationes membrorum externorum, ut loqui,
ire, scribere, et si qui sunt praeterea alii. Quibus o-
mnibus actibus, cum elicitis, tum imperatis, nunc tan-
dem, pro ratione instituti, excussis, ac euolutis, operae
utique pretium fuerit reuerri ad propositum, ac de eo
esse sollicitum, utrum actus eliciti possint dici imperati.
Sciendum igitur primo, quod actus intellectus sint im-
perati. Actus autem intellectus sunt eliciti. Eliciuntur
enim ab intellectu, in eaque facultate recipiuntur, et
manent, nec iussu intellectus ab alia potestate fiunt, et e-
liciuntur. Ergo actus intellectus sunt imperati. De-
inde, quod actus potentiarum inferiorum sint et eliciti,
et imperati. Eliciti, respectu ipsarum potentiarum,

a quibus, tanquam causis proximis, eliciuntur, in quibusque recipiuntur, ac manent: imperati, respectu ipsius uoluntatis, a qua potentiis, dominio uoluntatis subiectis, imperantur. Tertio, quod actus ipsius uoluntatis sint cum elicitis, tum quoque imperati. Licet enim actus, qui dicuntur imperati, dicantur esse alius potentiae, quam uoluntatis, adeoque non possint esse elicitis: tamen et ipsi actus elicitis uoluntatis possunt esse nihilominus imperati, quatenus unum, idemque, non modo aliis, uerum etiam sibi ipsi imperare potest. Illud ipsum autem est ipsa uoluntas. Ea enim liberae potestatis natura est, ut se ipsam immediate moueat, et ad agendum applicet.

PARADOXON

VIII.

ACTVM VITIOSVM ESSE PEIOR- REM HABITV.

Idque absolute, ac simpliciter. In rebus moralibus bonitas, et malitia, ex fine imprimis aestimari solet. Actus autem est finis ille, propter quem est habitus. Hinc fit, ut malitia habitus dependeat a malitia actus. Ac profecto habitus dicitur ideo uitiosus, quia inclinatur ad actum uitiosum. Iam uero, propter quod unumquodque est tale, illud magis est tale. Quare, cum habitus sit uitiosus propter actum uitiosum, ad quem refertur, certe ipse actus erit per se, atque absolute deterior habitu. Deinde habitus non tam est uoluntarius, quam actus, atque adeo

adeo non habitus, sed actus, proprie meretur, uel non meretur, et consequenter uel praemio, uel poena afficitur. Ceterum illud libenter largiendum, habitum uitiosum secundum quid esse peiorem actu, tum, quia eiusmodi habitus potestate plures actus malos continet, ad quos inclinatur: tum, quia difficilius deponitur habitus uitiosus, quam actus: tum, quia plures actus, per quos comparatus fuerit, praesupponit.

PARADOXON

IX.

VIRTUTEM NON CONSISTERE
IN MEDIO.

DE sententia plerorumque ratio uoluntatis posita est in mediocritate, probaturque id ex eo, quia omnis uirtus sit inter duos uitiosos habitus: quorum quidem unus excedat, alter deficiat, uti, e. g. fortitudo sit media inter audaciam, et timiditatem. Deinde ex eo, quia omne uirtutis obiectum sit semper aliquid medium inter excessum, et defectum, cuiusmodi obiectum est, e. g. alimentum, quod est obiectum temperantiae. Illud obiectum debet esse mediocre, h. e. tale, ut nec nimium sit, nec parcius, quam ratio postulet. Vnde duplex dicitur uoluntatis medium: alterum secundum essentiam, quod est inter duo uitia, seu uitiosos habitus: alterum secundum obiectum, quod est inter obiecti excessum, et defectum. At enim in neutro medio consistit uirtus. Medium secundum obiectum rursus ponitur geminum. Aliud enim dici-

dicitur mediū rei, aliud personae. Illud est, quod aequaliter distat a suis extremis; seu, secundum quod aliquid a suis extremis aequè distat, nullo habito personae respectu; seu, quo quid simpliciter medium est inter plus, et minus, seu, defectum, et excessum. Ita panis duarum libellarum medius est inter panem unius libellae, et panem trium libellarum. Medium personae est, quod uni extremorum similitudine quadam propinquius, ab altero autem remotius est. E. g. panis unius libellae dicitur medium quid, habita ratione eius, qui nec maiore, nec pauciore cibo indiget. Medium rei dicitur Aristoteli medium Arithmeticum, eo quod in illo proportio Arithmetica locum habeat: medium autem personae eidem appellatur medium Geometricum, propterea quod proportio Geometrica in eo uigeat. Aliis medium proportionis, item medium *μεδενήμας*, quoad nos, i. e. eiusmodi, quod respectu uniuscuiusque nostrum neque excedit, nec deficit. Denique medium rationis, tum, quia a recta ratione, h. e. sapienti, seu prudenti ratione, assignatur, et ab eadem, pro circumstantiarum ratione, mutatur, i. e. augetur, uel minuitur: tum, quia positum est in quadam ratione, seu analogia, et proportionem rei ad personam, quam dignoscere solius est prudentis. Hoc enim medium reperitur ope prudentiae. Haec non modo dictat, quae sint licita, uerum etiam, quid fieri debeat, et quantum, et quo loco, et quo tempore, et quibus. Requiritur cognitio omnium circumstantiarum, quae moralitatem maximopere mutant. Inter utrumque medium est discrimen hoc, quod medium rei fit semper aequale, et idem apud omnes: medium autem rationis, seu personae, fit illud, quod

quod pro uaria personarum, et circumstantiarum con-
 ditione, subinde mutatur. E. g. si eleemosynas in-
 ter plures pauperes aequali modo, et mensura distri-
 buam, erit medium rei: si pauperiori plus, minus
 autem minus egero, erit medium rationis. Vtrinque ser-
 uabitur mediocritas, sed diuersi generis. Nunc quae-
 ras: utrum horum mediorum uirtus sequi debeat. Medium
 non rei, sed rationis. Si enim sequitur medium rei, saepe
 est uitium. Non enim habetur circumstantiarum
 ratio, quae tamen moralitatem, uti dictum, uariant.
 Medium rei esset, si pauperi porrigerem eleemosynam.
 Hic possum et in excessu, et in defectu peccare. Sun-
 to numulus, et mille aurei. Inter haec quidnam erit me-
 dium rei? Pone, esse aureos quingentos. Possunt
 et hi plus iusto, et minus esse. Medium contra rationis
 esset, si considerarem meas uires, et pauperis indi-
 gentiam. Hoc esset medium respectu mei, et proximi.
 Demus exemplum aliud. Portio panis, quae Ti-
 tii temperamento conuenit, dicitur medium quid re-
 spectu Titii: at uero, quia non omnibus eadem est tem-
 peramenti, et caloris ad concoquendum uis, hinc saepe
 fit, ut, quod respectu unius medium habetur, respec-
 tu alterius excedat, aut deficiat. Sunt personae mul-
 tae, diuersae aetatis, temperamenti, laboris, ualitudinis:
 eae uno tempore alantur: iisdem eadem cibi, potus-
 que mensura distribuatur. Hic deficiet, ibi excedet
 modus: non erit uirtus, sed uitium. Seruabitur qui-
 dem medium rei: at nulla habebitur ratio *περισσοῦ*.
 Contra ea, si uni plus, alteri minus, pro re nata, diui-
 datur, erit medium rationis: erit uirtus. Ergo ten-
 endum medium rationis, i. e. quod iuxta rectam ra-
 tionem, seu ex iudicio uiri prudentis, praescribitur, at-

que respondet naturae subiecti, rebusque animis. Amplius hoc ipsum euincimus. Omne bonum, quod regitur, et mensuratur, consistit, et situm est in adaequatione ad suam regulam, ut illam non excedat, nec ab ea deficiat. Atqui obiectum uirtutis est bonum, quod a recta ratione dirigitur, proindeque situm est in adaequatione ad mensuram rectae rationis. Quae adaequatio cum sit qualitas, seu commensuratio quaedam inter excessum, et defectum, nihil aliud est, quam mediocritas. Est tamen, ubi medium rei locum possidet: quod quidem tunc accidit, ubi circumstantiae sunt eadem. Vt si inter plures eiusdem aetatis, temperamenti, conditionis, elemosynas, panes, numos, munera, distribuas. Quamquam eo pacto medium rei simul euadit medium rationis, cum ratio nonnumquam ipsa dictitet, praesentibus iisdem circumstantiis, medium rei amplectendum esse. Medium rei ceteroquin licet saepissime exerceatur, tamen rarissime mereatur locum. Ex dictis apparet, medium saepe non esse medium. Medium enim rationis saepissime nihil minus est, quam medium, quandoquidem plerumque non aequaliter ab utroque extremorum distat. Nunc uero tandem in eo disputatur, numnamne uirtus in modo consistere dici possit? Quod quidem inficiamur: adeo quidem, ut neque sitam putemus in medio quoad essentiam, neque in medio secundum obiectum. Porro, neque in medio rei, nec rationis. Forma etenim uirtutis haud est alia, quam rectitudo moralis, seu uirtutis convenientia cum lege, et recta ratione. Haec est ratio, haec essentiale uirtutis constituens: sed e contrario Mediocritas est potissima quaedam uirtutis affectio, proprietas, et essentiale consequens, Qui uero conse-

consequens potest esse constituens? Idem sane hoc modo esset id, quod esset, et simul non esset. Quod si quaeras: cur uirtus sita est inter duos habitus uitiosos? cur est in medio secundum obiectum? ad utrumque responderi debet, quia ita suadet lex, et recta ratio. Ratio sane dicitur, uirtutem positam esse, tanquam rem bonam, ac perfectam, in medio. Perfectum siquidem constat esse illud, cui nihil neque addi, neque demi posuit. Vnum addimus, formam actionis moralis positam esse in respectu ad regulam rectitudinis moralis. Ex quo sane consequitur, et formam habitus moralis, qui totus ex eius generis actionibus conflatus est, non in re ulla alia, praeterquam in eodem ad regulam moralis rectitudinis, i. e. legem, rectamque rationem, respectu consistere, ac sigillatim uirtutem in conuenientia cum norma illa; uitium uero in disconuenientia.

PARADOXON

X.

VITIA CONTRA, ET SECVNDVM NATVRAM ESSE.

Breuiter hanc rem expediemus. Natura licet hominis reuera una sit, ratione tamen duplex constituitur; una animalis, seu sensitiua; altera rationalis, seu intellectiua. His fundamenti loco praefructis, sciendum primo, quod uitium sit contra naturam hominis rationalem. Nam secundum hanc naturam homo inclinatur ad bonum rationale, seu honestum. Rationale enim bonum est, quod ratio rectum, naturaeque humanae conueniens iudicat. Est enim recta ratio ni-

hil aliud, quam rectum de rebus iudicium. Bonum est id, quod Enti est conueniens. Bonum rationale est, quod naturae hominis rationali est conueniens. Illud autem bonum est uirtus. Haec homini est naturalis: insunt enim in homine semina, seu igniculi uirtutis. Quodsi itaque uirtus est homini naturalis, et secundum naturam, consequitur exinde ultro, quod uitium sit contra naturam. Namque oppositorum constat opposita esse consequentia. Deinde uitium per se inclinatio hominem ad actum uitiosum. Atqui omnis actus uitiosus a recta ratione deflectit. Naturalis autem inclinatio hominis, ut homo est, est illa, quae sit secundum rectam rationem. Nihil enim magis competit homini, ut homo est quam recta ratio. At uero inclinatio, quae est secundum rectam rationem, fit semper in bonum honestum. Illud autem est uirtus; cuius oppositum est uitium. Cum ergo homo absolute, et simpliciter, inclinatur in uirtutem, perspicuum est, uitium, uirtuti oppositum, esse absolute contra naturam hominis. Est tamen uitium et secundum naturam eiusdem hominis. Est autem secundum naturam hominis sensitiuam: non quidem, quod homo per naturam hanc inclinatur ad peccatum formaliter, sed quia per ipsam ferrur per se in bonum sensibile. Id uero ut plurimum repugnat honestati. Licet tamen plerumque honestati repugnet, tamen natura sensitua non fertur in ipsum, quae repugnat honestati, de qua siue utile, siue delectabile. Equidem appetitus sentiens, qui est naturae sensituae, per se est obnoxius appetitui rationali; sed tamen nihilominus saepe eidem repugnat, ac reluctatur. Viribus naturae integris naturaliter inclinabatur ad obsequendum rationi: illis autem attritis, et in immensum imminutis, saepis-

saepissime appetitum superiorem secum diuerse rapit. Id ergo ex misera conditione naturae corruptae oritur. Tamen si enim uoluntas, quomodo alias potentias inferiores, ita appetitum sentientem mouet: tamen imperium, uoluntati in eum competens, non est despoticum, ut erat primitus, sed politicum. Id quidem constat uel experientia. Saepe etenim uehementissime in bonum aliquod sensibile fertur appetitus, reclamante iudicio rationis, et praeter uoluntatis inclinationem. Quod clare confirmat Apostolus Rom. VII. *Non, quod uolo, bonum hoc ago, sed, quod odi malum, hoc facio.* Ex quo patet, quod saepe appetitus sensituius moueat uoluntatem, et ad se inclinet. Ingeminamus, quod supra adduximus ex Iac. C. I. oraculum: *Vnusquisq; tentatur, a concupiscentia abstractus, et illectus.* Vehementior enim appetitus impedit, perturbat, et absorbet usum rationis, eiusque iudicium corrumpit, dum ei deliberandi facultatem adimit. Unde oriuntur motus uoluntatis indeliberati. Tantum de Paradoxis Moralibus, quibus uidemur capita pleraque omnia huius doctrinae omnium difficillima complexi. Restat, ut, quibus usi ducibus praecipue fuerimus, ingenue profiteamur. Fatemur autem, plurimum nos debere, praeter Aristotelem, Philosophorum Principem, *Eustachio a Sancto Paulo*, in Summa Philosophiae Quadripartita; *Danieli Stalio*, in Regulis Philosophicis; *Sam. Pufendorffio*, in de iure Naturae, et Gentium, Libris, et, qui primo loco erat nominandus, *Dn. Christiano Roebrenseo*, Praeceptoris nostro, de nobis immortaliter merito.

S. D. G.

COROLLARIA.

I.

Actio est Constituens, et Constitutum.

II.

Liberum, ut est potentia, et actus, uulgo confunduntur.

III.

Liberum non est Liberum.

IV.

Voluntas tam malum, quam bonum appetit.

V.

Voluntas cogi potest, et non potest.

VI.

Neceffarium est Liberum.

VII.

Non omnis actio interna est elicitata, nec omnis imperata externa.

VIII.

Omnes actus sunt elicitati.

IX.

Medium non est Medium.

X.

Medium Rei est Medium Rationis.

NOBILISSIMO IVRIS *QVE* SCIENTISSIMO

DOMINO

GODOFR. VVVLFFERO

NOTARIO PVBL. CAES.

COMMILITONI SVO

S. P. D.

IO. ANDREAS PLANERVS

MATHEM. INFER. PROF. PVBL. ET

H. T. ORD. PHILOS. DECANVS

ΠΑΡΑΔΟΞΑ defendis: non ΑΔΟΞΑ. Cuius generis est illud: Literas esse nihili, et cultores humanitatis ignaros esse rerum omnium, atque ad triuia, ac ἀλαση-
να: scholasticas (liceat iisdem, quibus ora solent impurissima, uti uerbis) damnandos. At longe sanior tibi mens est, VIR Humanissime, qui, cum neminem sine literis, a quibus ipsummet literatis nomen haeret, uere eruditum dici posse, tum non alios, praeter quam illos, qui literas nesciant, aut non nisi obiter tractarint, easdem odio posse prosequi, iam pridem calleas, rectissimeque statuas. His de causis rides rude, ac ineptum leguleiorum, rabularumue uulgus, et literarum elegantiam iam diu excolis, earumque fretus praesidio nobilissimam iusti et iniusti scientiam quaeris, gnauiterque confectare, utpo-

utpote quam noris et ab literarum humanitate deriuari, et, cum ea coniunctam, summis, maximisque ICtorum Nominibus: *Antonio Augustino, Alciato, Connano, Cuiacio, Gotbofredis, Hottomanno, Pitboeis, Vefenbecio*, nomen immortale, aeternumque peperisse. Quod quin et ipse aliquando, FAVOR Honoratissime, sis adepturus, tanto minus dubitandum est, quanto diligentius ad disciplinam Iuris te praeparasti, quantoque magis, praeter dicendi, scribendique elegantiam, nec reliqua studia praetermisisti, quae futuro ICto maximo et adiamento, et ornamento esse possint. Inprimis Philosophiam eam, quae ad uitae, morumque informatum cultum, ac unde, tanquam ab unico fonte, quicquid est humani iuris, diffluit, ac dimanat. Quam te Philosophiam non primoribus, quod aiunt, labris, aut, tanquam canis Nilum, degustasse, sed largiore haustu, penitiusque imbibisse, conatus iste tuus euincit, quo proletaria minime, sed difficillima, perinde ac praestantissima doctrinae morum capita enucleanda, pariter ac strenue tuenda censuisti. Quem animum, erectum ad summa, ac enitentem, merito collaudo, itemque dignum egregie conatorum, assiduaeque, ac incredibilis industriae tuae, cuius, praeter plurimos alios, ego inprimis quotidianus sum testis, et spectator, fructum, mercedemque oppido magnam, et insignem, non precor magis, quam auguror, nec uano, quod spero, et opto, omine uideor praesagire. Dab. Vitembergae Sax. Kalendis Quinctilib. cio iocccij.

Ji 2149

ULB Halle 3
002 410 087

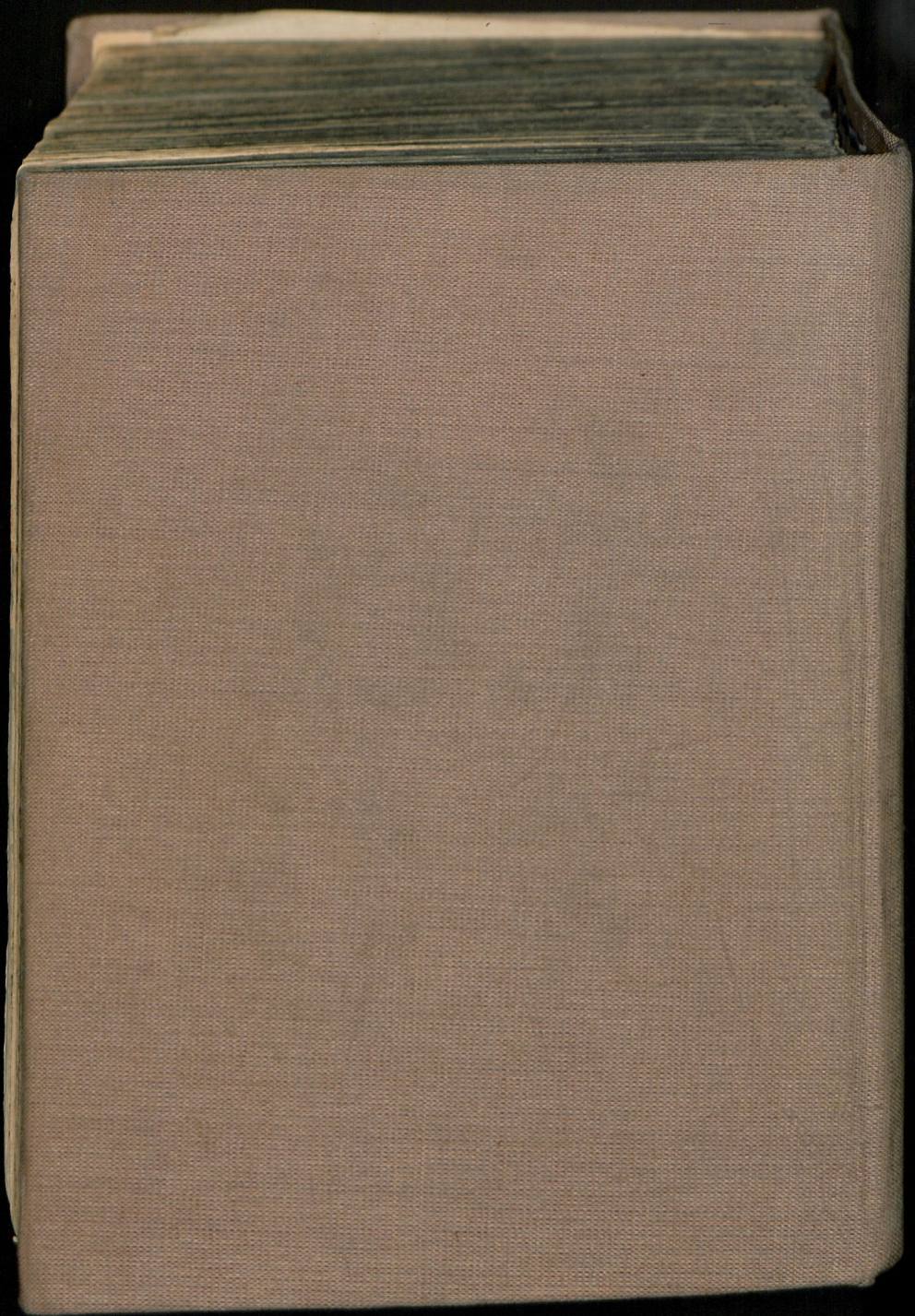

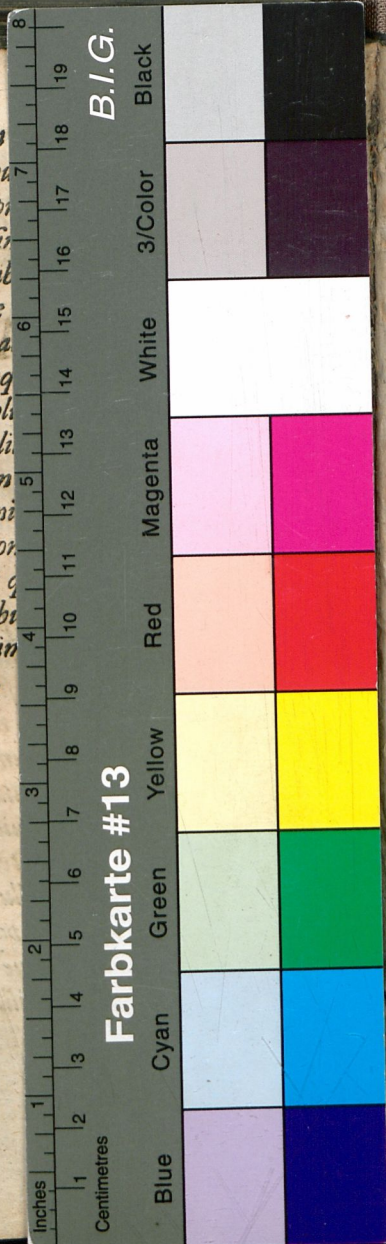
sb.

Vs 18

VONA

2. B. V.
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE, AC

13
13

DOMINO,
DN. FRIDERICO AVGVSTO,
PRINCIPE REGIO, ELECT. SAX. HEREDE,
ETC. ETC. ETC.

PARADOXA MORALIA,

PRAESIDE
M. IO. ANDREA PLANERO,
ORD. PHIL. ADI. ET H. T. DECANO,
PVBLICE DEFENDET

GODOFREDVS VVVLFERVS,
PLAVIENSIS VARISCVS,
PHILOS. STVD.

IV. KALENDAS IVLIAS,
ANNO MDCCII,
EODEMQVE ALTERO ACADEMIAE IVBILAEQ.

VITEMBERGAE,
FORMIS IO. MICH. GODERITSCHII

